

Financieringsmonitor 2016-2

**Onderzoek naar de financiering van het
Nederlandse bedrijfsleven**

Ton Kwaak

Zoetermeer, mei 2017

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, evenals opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.
Ver.:

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Doel van de Financieringsmonitor	9
1.2 Wijzigingen ten opzichte van eerdere edities	10
1.3 De zoektocht van de ondernemer samengevat	11
1.4 Interpretatie van de weergegeven resultaten	11
1.5 Leeswijzer	13
2 Oriëntatie op financiering	15
3 De financieringsaanvraag	19
4 Resultaten van de financieringsaanvraag	23
5 De toekomst	27
Bijlagen	31
Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording	31
Bijlage 2 Kenmerken van de bedrijvenpopulatie	35
Bijlage 3 Vragenlijst	37
Bijlage 4 Nader gedetailleerde uitkomsten	47

Samenvatting

Inleiding

Toegang tot financiering is van groot belang voor de ontwikkeling van het bedrijfsleven. Echter, terwijl vreemd vermogen van oudsher een belangrijke bron van financiering voor MKB-bedrijven is, neemt het volume van uitstaande leningen van grote banken aan het MKB af. Met de gegevens die deze monitor oplevert, wordt inzicht verkregen in de actuele behoefte van ondernemers aan financiering en in de wijze waarop zij in die behoefte voorzien.

Deze editie van de Financieringsmonitor geeft een overzicht van de toegang tot financiering van bedrijven met ten minste twee werkzame personen in het particulier bedrijfsleven, dat wil zeggen alle bedrijven met uitzondering van de financiële instellingen, de onroerend goed sector en de zorg. Het gaat om het financieringsgedrag in de periode juni -december 2016. Bij die analyse worden drie fasen onderscheiden: de oriëntatie op externe financiering, de aanvraag van externe financiering, en de uitkomst van die aanvraag. Daarnaast is gevraagd naar de vooruitzichten van bedrijven voor 2017. De gegevens van de monitor verschaffen inzicht in de zoektocht van ondernemingen naar financiering en leggen ontwikkelingen hierin bloot.

Oriëntatie op financiering

20% van de bedrijven met ten minste 2 werkzame personen heeft zich in de tweede helft van 2016 georiënteerd op het verkrijgen van financiering, dat wil zeggen dat ze de mogelijkheid hebben onderzocht of het verkrijgen van externe financiering de positie van het bedrijf zou kunnen versterken. Op een totale populatie van 326.000 bedrijven met ten minste twee werkzame zijn dat circa 65.000 bedrijven. Bezien naar bedrijfsgrootte zijn het het kleinbedrijf (10 -49 werkzame personen) en het grootbedrijf (ten minste 250 werkzame personen) waar oriëntatie op financiering meer dan gemiddeld voorkomt. De oriëntatie op financiering is het geringst in microbedrijven (2 -9 werkzame personen); dit sluit aan bij het feit dat microbedrijven niet elk jaar investeringen doen. Voor het totale MKB (2 -249 werkzame personen) ligt het percentage bedrijven dat zich de tweede helft van 2016 op financiering oriënteerde met 18% net iets onder het gemiddelde van alle bedrijven.

Bedrijven die in 2015 winstgevend waren en/of een meer dan gemiddelde solvabiliteit hadden hebben zich vaker dan gemiddeld op het verkrijgen van financiering georiënteerd. Aannemelijk is dat financieel goed presterende bedrijven eerder gericht zijn op investeringen en expansie. Bedrijven die in 2015 verliesgevend waren en/of een minder dan gemiddelde solvabiliteit kenden oriënteren zich ook veelvuldig op financiering. Dit betreft vooral de behoefte aan voldoende werkkapitaal.

Onder snelle groeiers is de oriëntatie op financiering lager dan gemiddeld.

Het kunnen doen van investeringen in huisvesting, bedrijfsmiddelen en overige activa is de meest genoemde reden van bedrijven om zich te oriënteren op financiering. Het mogelijk maken van investeringen is van toenemend belang.

Bedrijven oriënteren zich vooral op het verkrijgen van leningen; oriëntatie op het verkrijgen van eigen vermogen komt sporadisch voor. Leasing en factoring wordt door een derde van de bedrijven genoemd, alternatieve financieringsvormen (waaronder crowdfunding) door 15%. Vooral onder microbedrijven is crowdfunding een trend.

In totaal oriënteerde het MKB zich op het verkrijgen van € 9,5 miljard.

De voornaamste reden die bedrijven noemen om zich niet te oriënteren op het verkrijgen van financiering is dat men geen externe financiering nodig heeft omdat er voldoende eigen middelen beschikbaar zijn of omdat bestaande kredietlijnen voldoen; dit wordt door 75% van de MKB-bedrijven genoemd.

Aanvraag van financiering

Na de oriëntatiefase volgt mogelijk de eigenlijke financieringsaanvraag. 78% van de bedrijven die zich eerder op externe financiering hebben georiënteerd gaat daadwerkelijk over tot de aanvraag van externe financiering. Dat gebeurt bovengemiddeld vaak in middelgrote en grote bedrijven, vooral microbedrijven zien uiteindelijk relatief vaak (30%) af van het daadwerkelijk aanvragen van externe financiering.

In lijn met de voorafgaande oriëntatie, betreft de aanvraag van financiering vooral een aanvraag van vreemd vermogen. Het vaakst wordt financiering aangevraagd bij een bank. Vaak is dat de huisbank maar vooral het grootbedrijf noemt ook wel een andere bank. Leasing en factoring is ook een belangrijke bron, evenals – voor micro- en kleine bedrijven - crowdfunding. In totaal vraagt het MKB voor een bedrag van € 7,5 miljard financiering aan. Dat is meer dan het bedrag waarop men zich aanvankelijk oriënteerde; het verschil zit vooral in het middenbedrijf.

Een financieringsaanvraag wordt in gemiddeld 6 weken afgehandeld.

Van jaar op jaar bezien vertoont het percentage bedrijven dat financiering aanvraagt (ten opzichte van de totale bedrijvenpopulatie) wel variatie. Er is echter geen duidelijke trend te ontdekken.

Resultaat van de aanvraag

Nadat een bedrijf een financieringsaanvraag heeft gedaan is het aan de potentiële financier om de aanvraag toe te kennen. Het afgelopen half jaar is 78% van de financieringsaanvragen geheel toegekend, en nog eens 7% gedeeltelijk. In 15% van de gevallen werd de aanvraag afgewezen. Deze percentages zijn sinds de tweede meting van 2015 stabiel, voordien daalde het percentage afwijzingen (over 2013 bedroeg het aantal afwijzingen nog 38%). Daarbij moet wel worden gewezen op de ongunstige resultaten voor de microbedrijven: 35% van de microbedrijven ziet zijn aanvraag afgewezen.

Het percentage afgewezen financieringsaanvragen is negatief gecorreleerd met de winstgevendheid en de solvabiliteit van bedrijven: naarmate winstgevendheid en solvabiliteit hoger zijn is het afwijzingspercentage lager. Als belangrijke grond voor afwijzing wordt een te groot risico voor de kredietverstrekker genoemd, en dat risico is waarschijnlijk kleiner dal het aanvragende bedrijf winstgevend en/of meer dan gemiddeld solvabel is.

Het totale bedrag dat aan MKB-bedrijven is verstrekt bedraagt € 6,1 miljard, dat is 81% van het aangevraagde bedrag. De verhouding tussen verkregen en aangevraagd bedrag is het laagst in micro bedrijven (51%) en het hoogst in middelgrote bedrijven (95%). Het lage percentage voor de microbedrijven hangt uiteraard samen met het hoge afwijzingspercentage.

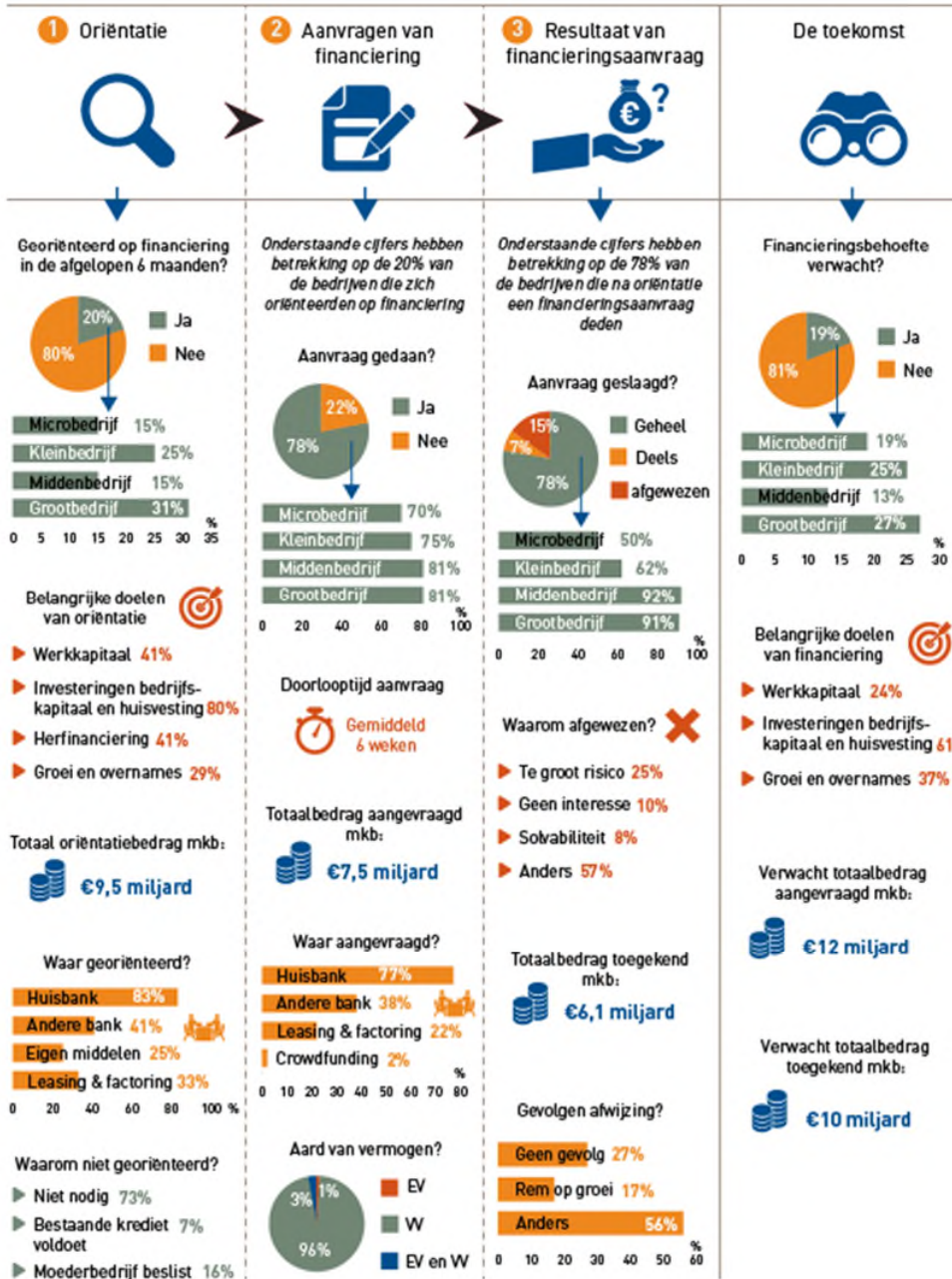
Ongeveer een kwart van de bedrijven waarvan de financieringsvraag is afgewezen geeft aan dat de afwijzing uiteindelijk geen gevolgen voor het bedrijf heeft. 17% van de bedrijven geeft echter aan dat de afwijzing een rem op de groei zet, vooral omdat er niet geïnvesteerd kan worden.

De toekomst

Bedrijven is ook gevraagd naar hun verwachtingen ten aanzien van hun financieringssituatie in 2017. 19% verwacht komend jaar een financieringsbehoefte te hebben, dat is in lijn met eerdere metingen. Het krachtigst is deze behoefte in klein- en grootbedrijf, net als bij de oriëntatie op financiering het afgelopen half jaar. Het voorkomen van een financieringsbehoefte varieert weinig met de winstgevendheid, maar wel met de solvabiliteit: bedrijven met een hoge solvabiliteit verwachten het meest komend jaar een financieringsbehoefte te hebben. Snelle groeiers verwachten relatief vaak een financieringsbehoefte te hebben.

In totaal verwacht het MKB komend jaar een financieringsbehoefte van € 12 miljard. Uiteindelijk verwacht men daarvan € 10,3 miljard, ofwel 86%, daadwerkelijk te verkrijgen. In dit opzicht zijn microbedrijven pessimistischer dan middelgrote bedrijven, in lijn met de resultaten van de financieringsaanvragen het afgelopen half jaar.

1 Inleiding

De Financieringsmonitor geeft een overzicht van de toegang tot financiering van bedrijven met ten minste 2 werkzame personen in het particulier bedrijfsleven, dat wil zeggen alle bedrijven met uitzondering van financiële instellingen, de zorg en de onroerend goed sector. Deze rapportage behandelt de uitkomsten van de najaarsmeting van 2016, uitgevoerd in de laatste helft van december, en de eerste helft van januari 2017. De cijfers hebben betrekking op het gerealiseerde financieringsgedrag gedurende het daaraan voorafgaande halfjaar (juni tot december 2016) en de verwachtingen van bedrijven voor de komende twaalf maanden. Resultaten worden, wanneer mogelijk, naar vier grootteklassen op basis van werkgelegenheid, en naar zeven sectoren gepresenteerd. Weging van de resultaten vindt plaats op basis van werkgelegenheid. In Bijlage 1 is een onderzoeksverantwoording opgenomen.

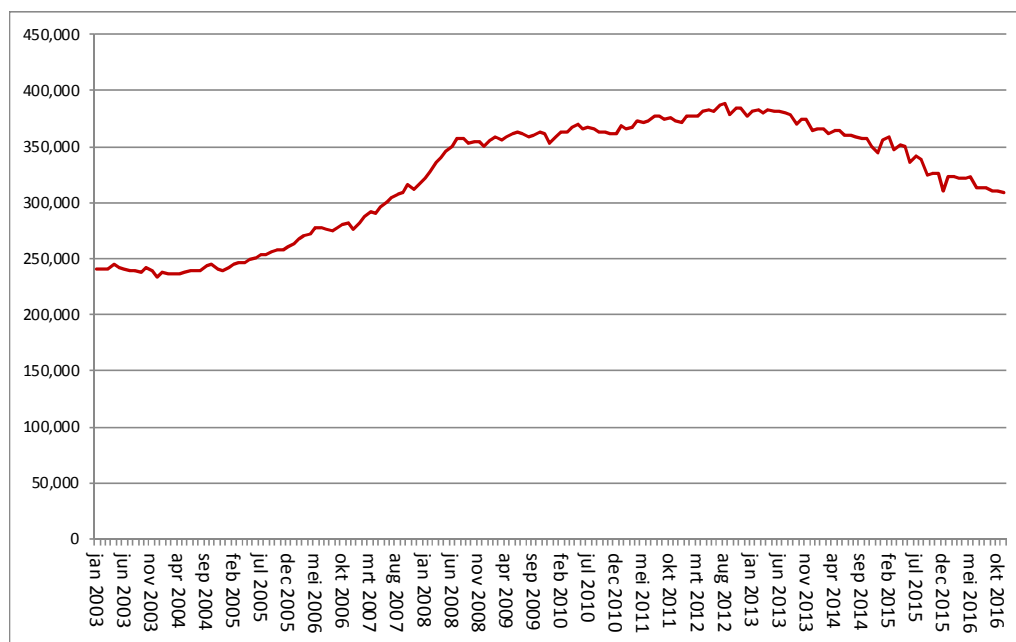
1.1 Doel van de Financieringsmonitor

De gegevens in deze monitor geven inzicht in de actuele en toekomstige behoefte van ondernemers aan financiering en in de wijze waarop in die behoefte wordt voorzien. Toegang tot financiering is van groot belang voor de ontwikkeling van het bedrijfsleven. Daarentegen neemt het volume van uitstaande leningen van financiële instellingen aan niet-financiële bedrijven de laatste jaren af (Figuur 1.1), bij een dalend aandeel van problemleningen¹ in het totale volume uitstaande leningen aan het MKB (Figuur 1.2). Met de gegevens die deze monitor oplevert, wordt inzicht verkregen in de actuele behoefte van ondernemers aan financiering en in de wijze waarop zij in die behoefte voorzien.

¹ Leningen met een betalingsachterstand van meer dan 90 dagen.

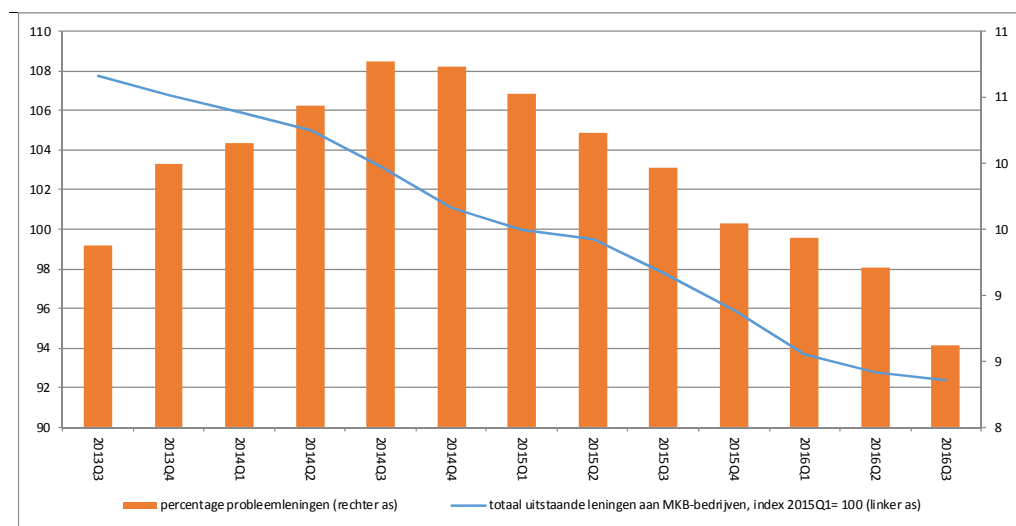

Figuur 1.1 Volume uitstaande leningen van financiële instellingen aan niet-financiële bedrijven (in miljoenen Euro)

Bron: DNB/ECB, Bank Lending Survey (<http://www.dnb.nl/en/statistics/statistics-dnb/financial-institutions/banks/domestic-mfi-statistics-monetary/index.jsp>)

Figuur 1.2 Uitstaande leningen (index, 2015Q1= 100, linker as) en problemleningen (aandeel in procenten, rechter as) van financiële instellingen aan het MKB in het niet-financiële bedrijven

Bron: DNB/ECB, Bank Lending Survey (<http://www.dnb.nl/en/statistics/statistics-dnb/financial-institutions/banks/domestic-mfi-statistics-monetary/index.jsp>). Problemleningen zijn leningen met een betalingsachterstand van meer dan 90 dagen.

1.2 Wijzigingen ten opzichte van eerdere edities

De Financieringsmonitor bestaat inmiddels een aantal jaren in min of meer ongewijzigde vorm. Sinds editie 2016-1 zijn echter enkele belangrijke verbeteringen in

de Financieringsmonitor aangebracht. In het bijzonder is het concept van de 'reis' van de ondernemer geïntroduceerd. Een ondernemer vraagt immers niet zonder meer financiering aan, hij oriënteert zich eerst op wat gewenst is en wat kan, en gaat dan pas mogelijk tot een aanvraag voor financiering over. Vervolgens valt te bezien in hoeverre de aanvraag ook succesvol is. Deze oriëntatiefase is toegevoegd in vergelijking tot eerdere edities van de Financieringsmonitor.

De tweede belangrijke wijziging ten opzichte van eerder edities van de Financieringsmonitor is de expliciete aandacht voor microbedrijven (bedrijven met 2 - 9 werkzame personen). Deze groep van bedrijven maakt immers meer dan 80% uit van de totale populatie van bedrijven in het particulier bedrijfsleven met twee of meer werkzame personen.

1.3 De zoektocht van de ondernemer samengevat

Zoals hiervoor beschreven, wordt het financieringsproces van ondernemers stapsgewijs beschouwd: men oriënteert zich op financiering, vervolgens wordt een financieringsaanvraag gedaan, en deze is ten slotte al dan niet succesvol. In Figuur 1.3 wordt deze zoektocht samengevat.

De afgelopen zes maanden heeft 20% van het totaal aantal bedrijven zich georiënteerd op financiering. 78% daarvan - dus 16% van het totaal aantal bedrijven - gaat vervolgens tot een aanvraag van financiering over. 78% van het aantal bedrijven dat een financieringsaanvraag indient - ofwel 12% van het totaal aantal bedrijven - is daarin volledig succesvol.

Verder verwacht 19% van de bedrijven de komende 12 maanden financiering nodig te hebben.

1.4 Interpretatie van de weergegeven resultaten

De Financieringsmonitor 2016-2 betreft een steekproef onder 1000 bedrijven² met twee of meer werkzame personen in het particulier bedrijfsleven, dat wil zeggen alle bedrijven met uitzondering van de financiële instellingen. Uit het feit dat het gaat om bedrijven met ten minste 2 werkzame personen volgt dat ZZP-ers niet in beschouwing zijn genomen³. Het betreft een enquête onder een disproportioneel getrokken steekproef van de Nederlandse bedrijvenpopulatie, die deels telefonisch en deels als internetenquête is afgenomen. Herweging van de resultaten zorgt er voor dat representatieve uitspraken gedaan kunnen worden. Om valide uitspraken naar grootteklasse te kunnen doen, bevat iedere grootteklasse in de steekproef ten minste 172 (in het grootbedrijf) respondenten⁴. Een aantal van 172 waarnemingen komt bij een betrouwbaarheidsniveau van 95% overeen met een foutenmarge van 8% als de verdeling over twee kenmerken 50/50 is⁵. Bij een uitsplitsing van het totale bedrijfsleven in microbedrijven, kleine bedrijven, middenbedrijven en grote bedrijven bedraagt de 95% foutenmarge dus hooguit 8%. Voor meer gedetailleerde groepen - bijvoorbeeld bedrijven die zich op financiering georiënteerd hebben, die immers maar 20% van de totale populatie uitmaken - zijn de steekproefaantallen veel kleiner, en zijn de foutenmarges beduidend groter. In zulke gevallen worden uitkomsten voornamelijk kwalitatief geduid.

² 32% van de waarnemingen zijn via een internetenquête uitgevoerd bij bedrijven die eerder al hadden aangegeven te willen deelnemen aan een vervolgmeting. De overige waarnemingen zijn via een telefonische enquête verkregen. Het gebruik van een onderzoekspanel vergroot de betrouwbaarheid van de uitkomsten

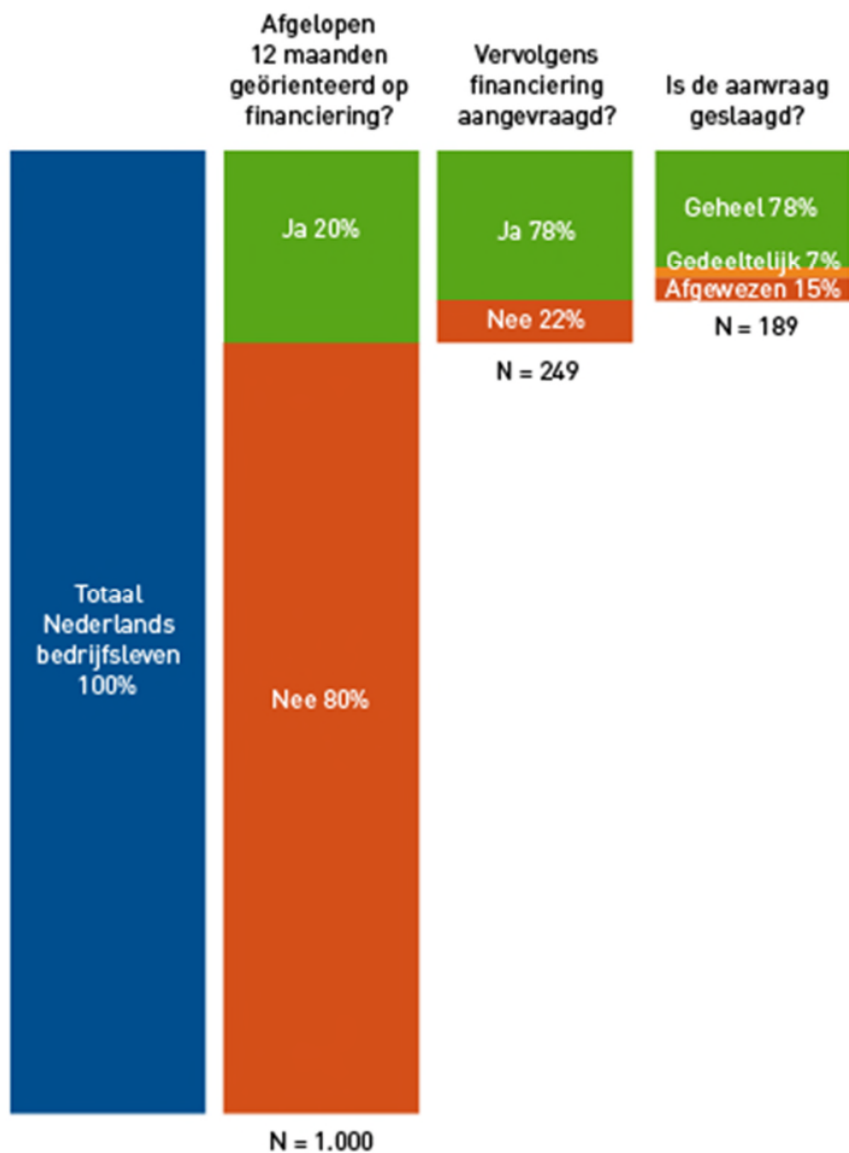
³ ZZP-ers zijn buiten beschouwing gelaten omdat enerzijds hun aantal erg hoog is, en anderzijds hun financieringsbehoefte gering. Door hun grote aantal zou meenemen van ZZP-ers de overall resultaten kunnen vertekenen.

⁴ In microbedrijven (2 -9 werkzame personen) is de steekproef 361 groot; verder zijn er 253 kleine bedrijven (10 -49 werkzame personen), 214 middelgrote bedrijven (50 -249 werkzame personen) en 172 grote bedrijven (ten minste 250 werkzame personen) in de enquête.

⁵ Dit is het ongunstigste geval; bij een andere verdeling is de marge kleiner, bijvoorbeeld 6% bij een 75/25 verdeling,

Figuur 1.3 Stapsgewijs financieringsproces van bedrijven, inclusief ongewogen steekproefaantallen

Bron: Panteia. De hoogte van de kolommen is in verhouding met de totale bedrijvenpopulatie. N geeft het ongewogen aantal bedrijven weer waar de tellingen op gebaseerd zijn.

1.5 Leeswijzer

Deze rapportage is opgebouwd uit 5 hoofdstukken inclusief deze inleiding. Leidend principe bij de presentatie van de resultaten is de zoektocht van de ondernemer: van oriëntatie op financiering, via het daadwerkelijk aanvragen van financiering, tot het verkrijgen van financiering. In het volgende hoofdstuk wordt stil gestaan bij de oriëntatiefase van bedrijven. Dit wordt gevolgd door de beslissing om daadwerkelijk een aanvraag voor financiering te doen in hoofdstuk 3. Na het bespreken van deze fase, inclusief de motivaties die bedrijven gehad hebben om dit wel of niet te doen, worden de uitkomsten van de aanvragen besproken in hoofdstuk 4. Afsluitend wordt een blik op de toekomst geworpen door te kijken naar de verwachte toekomstige financieringsbehoefte.

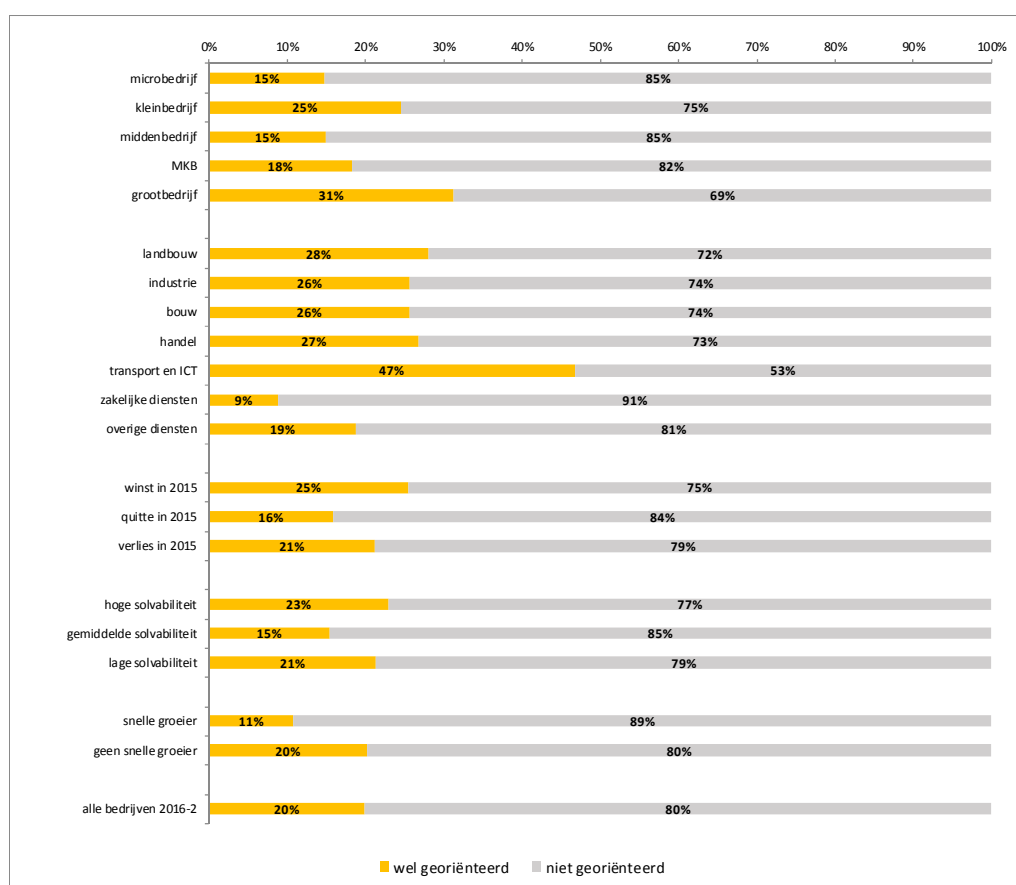
Bijlage 1 geeft een verantwoording van het uitgevoerde onderzoek. In Bijlage 2 worden enkele algemene kenmerken van de onderzochte populatie - het particulier bedrijfsleven - belicht. Bijlage 3 bevat de vragenlijst. Bijlage 4 bevat enige aanvullende informatie uit de steekproef.

2 Oriëntatie op financiering

In Figuur 2.1 is aangegeven welk deel van de bedrijven zich het afgelopen jaar heeft georiënteerd op het verkrijgen van financiering, dat wil zeggen dat bedrijven de mogelijkheid hebben onderzocht of verkrijgen van externe financiering, aanvullend op de beschikbare kredietruimte (voor welk doel dan ook) de positie van het bedrijf zou kunnen versterken. Daarbij is het bedrijfsleven langs verschillende lijnen onderverdeeld: naar bedrijfsgrootte en sector, maar ook naar winstgevendheid, solvabiliteit en groei. De figuur laat zien dat 20% van de bedrijven zich in 2016 heeft georiënteerd op het verkrijgen van financiering. Op een totale populatie van ruim 326.000 bedrijven met ten minste twee werkzame personen (zie Bijlage 2) zijn dat circa 65.000 bedrijven.

Figuur 2.1 Oriëntatie van bedrijven op externe financiering 2016

Bron: Panteia

Voor het totale MKB bedraagt het percentage bedrijven dat zich op financiering georiënteerd heeft 18%. Oriëntatie op het verkrijgen van financiering komt het meest voor in het grootbedrijf (ten minste 250 werkzame personen); ook onder kleine bedrijven (10 -40 werkenden) komt oriëntatie op financiering vaak voor. Onder microbedrijven is de oriëntatie op externe financiering het geringst, ook minder dan

men op basis van de sectorstructuur zou verwachten⁶. Reden is dat microbedrijven relatief minder vaak investeringsplannen hebben⁷,
In het navolgende wordt een aantal aspecten van de oriëntatie op financiering nader gezien. Tabel 2.1 geeft enkele kerncijfers over de oriëntatie van bedrijven op financiering.

Welke bedrijven oriënteren zich op financiering?

Naar sector gezien, komt oriëntatie op financiering het meest voor onder transport- en ICT bedrijven. Deze bedrijven kennen dan ook een hoog investeringsniveau. Onder bedrijven in de zakelijke en overige dienstverlening komt oriëntatie op financiering relatief weinig voor. Een verklaring is dat bedrijven in deze sectoren relatief weinig kapitaalintensief zijn.

Bedrijven die in 2015 winstgevend waren, hebben zich vaker dan gemiddeld op het verkrijgen van financiering georiënteerd. Beter presterende bedrijven zullen eerder de stap naar uitbreiding willen wagen.

Het beeld ten aanzien van de solvabiliteit van bedrijven is gemengd. Bedrijven met een gemiddelde solvabiliteit oriënteren zich het minst op het verkrijgen van financiering, bedrijven met een hoge of een lage solvabiliteit het meest. Dit resultaat werd ook in de Financieringsmonitor 2016-1 gevonden. Voor bedrijven met een lage solvabiliteit speelt een grotere behoefte aan werkkapitaal een rol.

Onder snelle groeiers komt oriëntatie op het verkrijgen van financiering relatief weinig voor. Daarbij moet wel gewezen worden op het gering aantal snelle groeiers onder de respondenten (33), waardoor het betrouwbaarheidsinterval erg ruim is.

Met welk doel oriënteren bedrijven zich op financiering?

De meest genoemde reden om zich op het verkrijgen van financiering te oriënteren is het kunnen investeren in huisvesting, bedrijfsmiddelen en overige vaste activa. Dit beeld komt in elke grootteklasse naar voren. In vergelijking met eerdere edities van de Financieringsmonitor wordt het mogelijk maken van investeren nu duidelijk vaker genoemd. Dit spoot met de toegenomen investeringsactiviteit in de economie en een ambitie tot autonome groei bij bedrijven. Snelle groeiers oriënteren zich vaker dan andere bedrijven op financiering ten behoeve van groei en overnames.

Op welke financieringsvormen oriënteren bedrijven zich?

Het verreweg meest genoemde type financiering waarop bedrijven zich oriënteren is de lening, bij de huisbank dan wel bij een andere bank. Uiteindelijk oriënteert 90% van de zich oriënterende bedrijven zich op het verkrijgen van louter vreemd vermogen. Men oriënteert zich praktisch niet op het verkrijgen van alleen eigen vermogen. Wel is het zo dat 9% van de bedrijven zich oriënteert op een combinatie van eigen en vreemd vermogen; onder microbedrijven komt dit zelfs bij 16% van de bedrijven voor. Ten opzichte van Financieringsmonitor 2016-1 is de oriëntatie op vreemd vermogen toegenomen; dit houdt verband met gunstiger wordende voorwaarden voor vreemd vermogen (herfinanciering), met een breder palet van mogelijke financieringsvormen (bijvoorbeeld leasing en factoring), en het streven naar eigen autonomie (weinig 'pottenkijkers'). Leasing en factoring wordt door 22% van de

⁶ Als oriëntatie op financiering onder microbedrijven in de sectoren even vaak zou voorkomen als het sectoraal gemiddelde over alle grootteklassen, dan zou 22% van de microbedrijven zich op financiering georiënteerd hebben tegen 15% in werkelijkheid.

⁷ Uit ERBO cijfers blijkt dat circa 50% van de microbedrijven investeringsplannen heeft. Dit percentage bedraagt 75% in het kleinbedrijf, 90% in het middenbedrijf, en 95% in het grootbedrijf.

zich oriënterende bedrijven (microbedrijven: 10%) genoemd; dit is een forse toename ten opzichte van eerdere metingen. Vooral voor microbedrijven zijn alternatieve financieringsbronnen een opkomend fenomeen⁸. Alternatieve financieringsbronnen zijn bijvoorbeeld participatiemaatschappijen, crowdfunding platforms, kredietunies en business angels en andere informele investeerders.

Op hoeveel financiering oriënteren bedrijven zich?

Het bedrag waarop een doorsnee MKB-bedrijf zich oriënteert bedraagt € 200.000; dit varieert tussen € 100.000 in microbedrijven, € 200.000 in kleine bedrijven, en € 1,4 miljoen in het middenbedrijf⁹. In totaal oriënteert het MKB zich op financiering voor een bedrag van € 9,5 miljard: € 4 miljard in microbedrijven, en € 3,5 miljard in kleine bedrijven, en € 2 miljard in middelgrote bedrijven.

Waarom bedrijven zich niet op het verkrijgen van financiering oriënteren

De voornaamste reden die bedrijven noemen om zich niet op het verkrijgen van financiering te oriënteren is dat men het niet nodig acht omdat men voldoende liquide middelen beschikbaar heeft. Deze reden wordt genoemd door 73% van de bedrijven die zich niet georiënteerd hebben, en dit percentage is min of meer stabiel in vergelijking met eerdere edities van de Financieringsmonitor. Vooral microbedrijven (2 -9 werkzame personen) en kleine bedrijven (10 -49 werkzame personen) noemen deze reden, veelal omdat ze niet allemaal investeringsplannen hebben. Verder wordt genoemd dat de bestaande kredietlijnen voldoen. Ook noemen middelgrote en grote bedrijven wel als reden dat het moederbedrijf uiteindelijk beslist.

⁸ In tegenstelling tot edities van de Financieringsmonitor van voor 2016 is het beter benutten van bestaande kredietlijnen hier buiten beschouwing gelaten, dit is immers geld waarover het bedrijf al beschikt.

⁹ De variatie in de opgegeven bedragen is groot. Daarom is hier de mediaan als indicator van de centrale tendentie gekozen omdat deze minder gevoelig is voor uitbijters. Verder is de analyse beperkt tot het MKB, omdat in het grootbedrijf teveel uitbijters voorkomen om een verantwoorde statistische analyse mogelijk te maken.

Tabel 2.1 Kerngegevens oriëntatie van bedrijven op financiering

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	MKB	groot- bedrijf	alle bedrijven
percentage bedrijven dat zich heeft georiënteerd op financiering	15%	25%	15%	18%	31%	20%
van bedrijven die zich wel hebben georiënteerd:						
voor welke doelen vond oriëntatie plaats?						
investeringen in bedrijfskapitaal & huisvesting	93%	71%	78%	81%	86%	80%
werkkapitaal	39%	42%	38%	38%	36%	41%
groei en overnames	24%	21%	27%	23%	28%	29%
herfinanciering	20%	16%	20%	20%	11%	41%
waar hebben deze bedrijven zich georiënteerd op financiering?						
huysbank	68%	79%	84%	80%	92%	83%
andere bank	19%	31%	45%	36%	64%	41%
eigen middelen	30%	35%	18%	27%	19%	25%
leasing & factoring maatschappijen	17%	30%	43%	35%	28%	33%
alternatieve bronnen	46%	12%	12%	15%	12%	15%
(crowdfunding)	(26%)	(4%)	(7%)	(7%)	(3%)	(6%)
wat was de aard van de financiering waarop men zich georiënteerd heeft?						
eigen vermogen	0%	1%	0%	1%	0%	0%
vreemd vermogen	84%	90%	91%	90%	92%	90%
beide	16%	9%	9%	9%	8%	9%
op welke vorm van financiering heeft men zich georiënteerd?						
lening	41%	26%	35%	31%	33%	31%
rekening courant	14%	19%	16%	18%	21%	18%
leasing & factoring	10%	21%	27%	23%	20%	22%
beter benutten kredietruimte	8%	14%	8%	11%	13%	11%
cash	9%	3%	3%	4%	3%	3%
achtergestelde lening	6%	6%	3%	5%	4%	5%
oriëntatie door het MKB: bedrag per bedrijf (x € 1 miljoen) (*) (**)	0.1	0.3	1.4	0.2		
totaal bedrag van oriëntatie door het MKB (x € 1 miljard) (*) (**)	4.0	3.5	2.0	9.5		
van bedrijven die zich niet hebben georiënteerd:						
waarom hebben ze zich niet georiënteerd?						
niet nodig, voldoende eigen middelen	78%	81%	71%	75%	57%	73%
moederbedrijf beslist hierover	0%	7%	21%	14%	29%	16%
bestaand krediet voldoet	11%	4%	7%	7%	12%	7%
verwacht het niet te zullen krijgen	6%	5%	0%	2%	0%	2%

(*) In verband met de grote spreiding van bedragen binnen het grootbedrijf worden voor het grootbedrijf - en daarmee voor alle bedrijven - geen schattingen gegeven

(**) om de invloed van uitbijters te vermijden is met het bediande bedrag gerekend

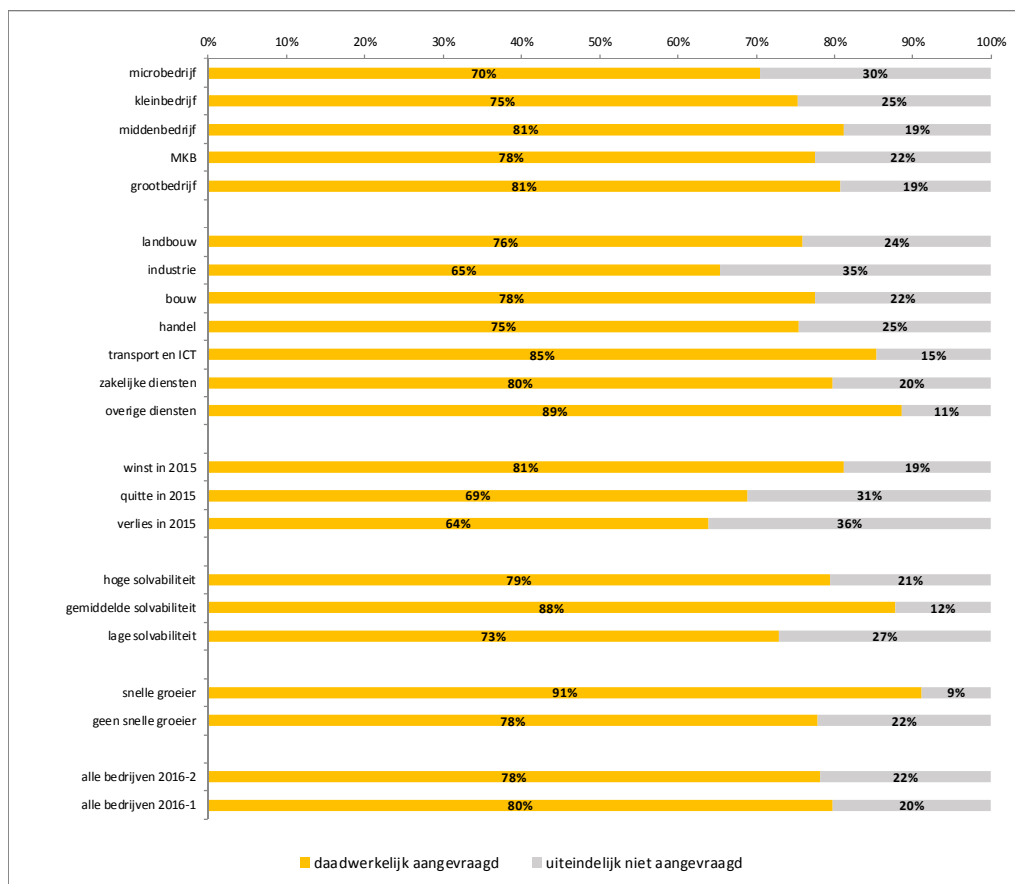
Bron: Panteia

3 De financieringsaanvraag

Na de oriëntatiefase volgt (mogelijk) de definitieve financieringsaanvraag. Figuur 3.1 laat zien welk deel van de bedrijven die zich op het verkrijgen van financiering georiënteerd hebben, ook daadwerkelijk een aanvraag tot financiering heeft gedaan. Tabel 3.1 geeft enkele kerncijfers over de feitelijke financieringsaanvraag, voor externe financiering buiten de bestaande kredietruimte.

Uiteindelijk gaat 78% van de bedrijven die zich op het verkrijgen van financiering georiënteerd hebben, daadwerkelijk over tot een aanvraag van financiering; dat zijn in totaal circa 50.000 bedrijven. Daadwerkelijk overgaan tot het doen van een financieringsaanvraag gebeurt bovengemiddeld vaak in het midden- en grootbedrijf, terwijl vooral microbedrijven die zich wel georiënteerd hebben op het verkrijgen van financiering, uiteindelijk niet tot het daadwerkelijk aanvragen van financiering overgaan.

Figuur 3.1 Bedrijven die zich op het verkrijgen van financiering georiënteerd hebben en daadwerkelijk een financieringsaanvraag doen (% van het aantal bedrijven dat zich georiënteerd heeft).

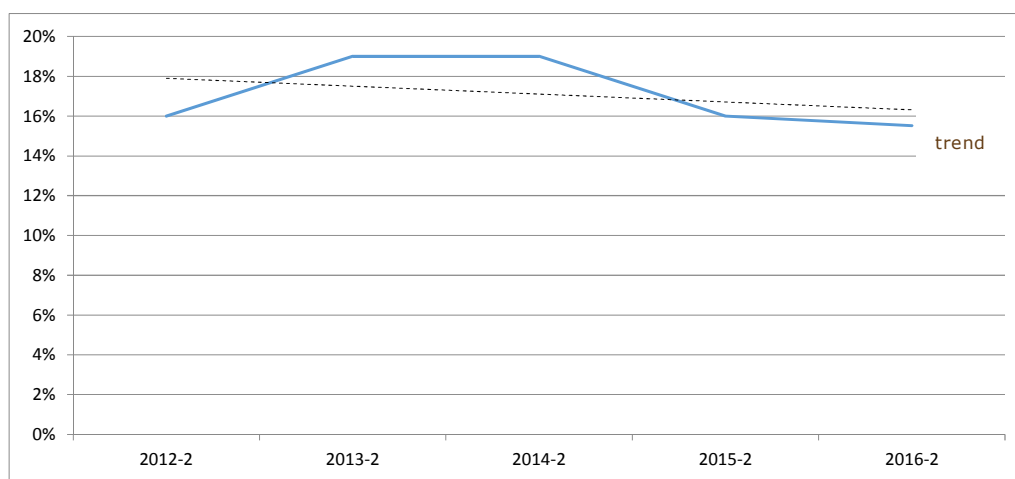
Bron: Panteia

Trends

Figuur 3.2 geeft aan dat over de tijd gezien, een min of meer constant percentage bedrijven financiering aanvraagt¹⁰. Dit is verrassend daar bedrijven nu meer dan vroeger investeringen in vaste activa doen, en het producentenvertrouwen toeneemt. De perceptie van bedrijven op aanbieders van kapitaal kunnen hier een rol spelen, gelet op het feit dat het vermoeden uiteindelijk geen financiering te krijgen bedrijven ervan weerhoudt om na oriënteren op het verkrijgen van financiering daadwerkelijk een aanvraag te doen. Een belangrijke reden kan ook zijn dat in de loop der tijd bedrijven - door hogere winstgevendheid - over meer eigen middelen beschikken.

Figuur 3.2 Aandeel bedrijven dat financiering aangevraagd heeft in de totale bedrijvenpopulatie*

Bron: Panteia

* In de edities van de Financieringsmonitor voor 2016 is bedrijven gevraagd of zij financiering hebben gezocht buiten betere benutting van bestaande kredietruimte. Vanaf 2016 is dit opgesplitst in oriëntatie en het daadwerkelijk doen van een aanvraag. Bijgevolg zijn de uitkomsten voor editie 2016-1 en volgende niet goed vergelijkbaar met die voor 2015-2 en eerder. Verder wordt in de 1-metingen van elke editie gevraagd naar de financieringsaanvraag in het afgelopen jaar, terwijl in de 2-metingen gevraagd wordt naar het afgelopen half jaar; daardoor zijn deze metingen niet goed vergelijkbaar, en daarom zijn de 1-metingen niet opgenomen in de figuur.

Welke bedrijven doen daadwerkelijk een financieringsaanvraag?

De mate waarin bedrijven die zich georiënteerd hebben op financiering daadwerkelijk overgaan tot een aanvraag, varieert tussen 65% in de industrie, en 89% in de overige dienstverlening. Ook in transport en ICT en (in wat mindere mate) zakelijke diensten gaan relatief veel bedrijven die zich op financiering georiënteerd hebben, daadwerkelijk over tot een aanvraag.

Van de bedrijven die in 2015 winst maakten en zich op financiering georiënteerd hebben, gaan er relatief veel - 81% - daadwerkelijk over tot aanvraag. Andere bedrijven die zich georiënteerd hebben maar geen winst maakten, gaan minder dan gemiddeld over tot financieringsaanvraag. Het vermoeden de aanvraag toch niet ingewilligd te krijgen kan hier een rol bij spelen.

¹⁰ Regressieanalyses laten zien dat er geen significant verband is tussen het percentage bedrijven dat daadwerkelijk financiering aanvraagt, en de tijd. In de regressie $\text{percentage aanvragers} = \alpha + \beta \cdot \text{tijd}$ geldt: $\alpha = 18\%$ ($t = 8,7$), $\beta = -0,00$ ($t = 0,3$), $R^2 = 0,01$; dat is de stippellijn in de figuur. Verder geldt dat het 95% betrouwbaarheidsinterval circa 5%-punt bedraagt; in dit verband moet de uitkomst voor 2016-1 als uitbijter worden beschouwd.

In het vorige hoofdstuk bleek dat bedrijven met een hoge solvabiliteit zich betrekkelijk vaak oriënteerden op het verkrijgen van financiering. Ze gaan echter na oriëntatie niet vaker dan andere bedrijven over tot aanvraag van financiering.

Snelle groeiers gaan vaker dan andere bedrijven over tot aanvragen van financiering na zich daarop georiënteerd te hebben. Daarbij moet wel worden bedacht dat snelle groeiers zich minder vaak dan gemiddeld georiënteerd hebben op financiering (zie hoofdstuk 2).

Bij wie vragen bedrijven financiering aan?

Het vaakst wordt financiering aangevraagd bij een bank, meestal de huisbank, maar ook een andere bank wordt wel genoemd (vooral door het grootbedrijf). De rol van banken bij het aanvragen van financiering is onveranderd groot. Leasing en factoring is ook een belangrijke bron, evenals - voor microbedrijven en kleine bedrijven - crowdfunding. Crowdfunding als bron voor kleinere bedrijven is in opkomst.

Hoe snel wordt de aanvraag afgehandeld?

De gemiddelde doorlooptijd van een financieringsaanvraag bedraagt zes weken, ongeveer even lang als bij eerdere edities van de Financieringsmonitor¹¹. Het grootbedrijf wijkt hier in ongunstige zin van af, met een gemiddelde doorlooptijd van 9 weken. Dit zal samenhangen met de grotere financieringsaanvragen van grote bedrijven, die ook complexer zijn.

Hoeveel financiering vragen bedrijven aan?

In hoofdstuk 2 bleek dat de oriëntatie op financiering betrekking had op een totaalbedrag van € 9,5 miljard voor het MKB. De daadwerkelijke financieringsaanvraag van het MKB betreft een wat kleiner bedrag, namelijk € 7,5 miljard. Dit komt overeen met 79% van het bedrag waarop het MKB zich aanvankelijk oriënteerde. De daadwerkelijke aanvraag is flink kleiner dan het bedrag waarop men zich oriënteerde in microbedrijven en kleine bedrijven: waar men zich oriënteerde op € 7,5 miljard, worden aanvragen gedaan voor ongeveer € 3 miljard (40%). Dit is minder dan in eerdere edities van de Financieringsmonitor. In het middenbedrijf wordt uiteindelijk meer aangevraagd (€ 4,5 miljard) dan waar men zich aanvankelijk op oriënteerde (€ 2 miljard).

Waarom deden bedrijven uiteindelijk geen financieringsaanvraag?

De redenen om uiteindelijk geen financieringsaanvraag te doen, ondanks dat bedrijven zich georiënteerd hebben op het verkrijgen van financiering, zijn divers. Het meest genoemd wordt dat men (uiteindelijk) de financiering niet nodig heeft. Verder worden vermogensspecifieke redenen veel genoemd¹². Veel voorkomende antwoorden op de vraag waarom men uiteindelijk geen aanvraag heeft gedaan, is ook de verwachting dat de aanvraag afgewezen wordt, en dat de aanvraag te veel werk is.

¹¹ In editie 2016-1 van de Financieringsmonitor is de doorlooptijd voor het eerste in weken uitgevraagd, voordien moesten bedrijven een range aangeven. In de edities van voor 2016 meldde twee derde van de aanvragers een doorlooptijd tussen 2 weken en 2 maanden.

¹² Men denkt het gewenste vermogenstype (eigen dan wel vreemd vermogen) niet te kunnen aantrekken, of er zijn redenen betreffende de eigendomsstructuur.

Tabel 3.1 Kerngegevens aanvraag van financiering

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	MKB	groot- bedrijf	alle bedrijven	2016-1
percentage bedrijven dat een financieringsaanvraag heeft gedaan (in % van het aantal bedrijven dat zich heeft georiënteerd op percentage bedrijven dat een financieringsaanvraag heeft gedaan (in % van alle bedrijven)	70%	75%	81%	78%	81%	78%	80%
van bedrijven die wel een aanvraag hebben:							
wat was de gemiddelde doorlooptijd in weken	6	4	6	5	9	6	7
wat was de aard van de aanvraag van financiering							
eigen vermogen	0%	1%	0%	0%	0%	0%	3%
vreemd vermogen	94%	95%	96%	96%	100%	96%	91%
beide	6%	4%	4%	4%	0%	3%	7%
waar is de aanvraag voor vreemd vermogen ingediend?							
huisbank	71%	67%	82%	75%	85%	77%	71%
andere bank	17%	21%	47%	33%	58%	38%	29%
leasing & factoring maatschappijen	12%	37%	13%	24%	17%	22%	10%
familie & vrienden	5%	11%	0%	6%	0%	4%	2%
crowdfunding	4%	4%	0%	2%	0%	2%	1%
anders	24%	6%	8%	8%	5%	8%	1%
financieringsaanvraag van het MKB: gemiddeld per bedrijf (x € 1	0.1	0.2	4.0	0.2			(***)
totaal bedrag van aanvraag van het MKB (x € 1 miljard) (*) (**)	1.5	1.5	4.5	7.5			(***)
van bedrijven die geen aanvraag indienden							
	niet nodig	vermogens- specifieke redenen	verwacht niet te krijgen	te veel werk	te duur	anders	
waarom hebben ze geen aanvraag gedaan?	36%	25%	17%	18%	4%	0%	
(*)	In verband met de grote spreiding van bedragen binnen het grootbedrijf worden voor het grootbedrijf - en daarmee voor alle bedrijven - geen schattingen gegeven						
(**)	om de invloed van uitbijters te vermijden is met het bedane bedrag gerekend						
(***)	in verband met langere referentieperiode (1 jaar) niet goed vergelijkbaar met huidige meting (6 maanden)						

Bron: Panteia

4 Resultaten van de financieringsaanvraag

Nadat een bedrijf daadwerkelijk een financieringsaanvraag heeft gedaan, is het aan de potentiële financier om de aanvraag in te willigen. Figuur 4.1 laat zien hoe succesvol de financieringsaanvragen geweest zijn. Het blijkt dat 78% van de aanvragers zijn aanvraag volledig gehonoreerd ziet, 7% gedeeltelijk, en dat 15% zijn aanvraag afgewezen ziet. Grotere bedrijven krijgen eerder het volledige bedrag toegekend dan kleinere bedrijven. Zo krijgt van de microbedrijven die een financieringsaanvraag hebben gedaan, 50% het volledige bedrag toegekend, tegen ruim 90% van de grote bedrijven.

Het percentage afwijzingen is verreweg het grootst onder microbedrijven.

Het percentage aanvragen dat volledig wordt toegekend is sinds midden 2015 stabiel op 75 -80%, terwijl dit percentage in editie 2014-1 nog 54% bedroeg.

Bij welke bedrijven was de financieringsaanvraag het meest succesvol?

In de landbouw, de industrie en de bouwnijverheid en de transport en ICT sector worden aanvragen relatief vaak volledig toegekend. In de zakelijke en vooral de overige dienstverlening worden juist relatief weinig aanvragen volledig toegekend. In de overige dienstverlening wordt 42% van de aanvragen afgewezen. Deels is dat het gevolg van het feit dat zich deze sector veel microbedrijven telt.

De financieringsaanvragen van bedrijven die het afgelopen jaar winstgevend waren, zijn relatief succesvol.

De financieringsaanvraag van snelle groeiers is de ongeveer even vaak succesvol als die van andere bedrijven.

Hoeveel financiering werd verkregen?

Het afgelopen half jaar werd door het MKB voor een totaalbedrag van € 7,5 miljard aan financiering aangevraagd. Daarvan werd 81%, ofwel € 6,1 miljard, toegewezen. Voor micro (51%) en kleine bedrijven (69%) liggen deze succespercentages onder het gemiddelde. Voor het middenbedrijf was het succespercentage 95%: van een totaalbedrag aan aanvragen van € 4,5 miljard werd € 4,3 miljard toegekend. Omdat het in het middenbedrijf om naar verhouding grote bedragen gaat is het percentage toegewezen financiering voor het MKB hoger dan het percentage bedrijven dat zijn aanvraag geheel toegewezen zag.

Figuur 4.1 Verdeling van resultaten van de financieringsaanvraag (in % van het aantal bedrijven dat financiering heeft aangevraagd).

Bron: Panteia

Tegen welke voorwaarden is financiering verkregen?

Financiering wordt verkregen onder bepaalde condities: rente en andere kosten, en overige voorwaarden zoals ten aanzien van solvabiliteit en onderpand.

De rente die bedrijven betalen op hun leningen verschilt nauwelijks ten opzichte van Financieringsmonitor 2016-1. Micro en kleine bedrijven betalen een hogere rente dan middelgrote en grote bedrijven. Waarschijnlijk is financiering van kleinere bedrijven risicovoller dan van grotere, zodat er een hogere risico-opslag wordt berekend, en zijn de kosten van de financieringsaanvraag zelf relatief hoog ten opzichte van het financieringsbedrag. De mate waarin bedrijven onderpand moeten verschaffen is al jaren min of meer stabiel. Over het laatste half jaar geeft 30% van de bedrijven aan dat onderpand moet worden gegeven; vooral het bedrijfspand wordt hierbij genoemd. Uit vergelijking met eerdere edities van de Financieringsmonitor blijkt dat het bedrijfspand steeds belangrijker wordt als onderpand.

Wat was de reden voor afwijzing?

De meest genoemde reden voor afwijzing van een financieringsaanvraag is dat de financier het risico te hoog vond; daarbij moet wel worden opgemerkt dat deze reden steeds minder vaak voorkomt. Ook onvoldoende solvabiliteit wordt vrij vaak genoemd maar wel steeds minder vaak. Een afwijzingsreden die nu en ook in eerdere edities van de Financieringsmonitor werd gevonden is onvoldoende interesse bij de financier.

Wat zijn de gevolgen van afwijzing?

Een kwart van de bedrijven waarvan de financiering is afgewezen, geeft aan dat dit uiteindelijk geen gevolgen voor de bedrijfsvoering heeft gehad. Daarnaast wordt 'rem op de groei' van een bedrijf wel genoemd als gevolg van een afgewezen financieringsaanvraag, maar dit gevolg komt minder vaak voor dan vroeger.

Tabel 4.1 Kerngegevens resultaat van de financieringsaanvraag (als percentage van bedrijven dat financiering heeft aangevraagd)

	Financieringsmonitor 2016-2						2016-1	2015-2	2015-1	2014-1
	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	MKB	groot- bedrijf	alle bedrijven	alle bedrijven	alle bedrijven	alle bedrijven	alle bedrijven
is de financieringsaanvraag geslaagd? (*)										
volledig	49%	62%	92%	73%	91%	78%	79%	79%	74%	54%
deels	3%	12%	4%	8%	6%	8%	8%	7%	4%	8%
afgewezen	48%	26%	4%	18%	3%	15%	13%	14%	22%	38%
voor bedrijven die geslaagd zijn										
de gemiddelde vaste rente (in %)	4.2	3.4	3.3	3.7	2.7	3.2	2.9	3.0	2.9	3.6
de gemiddelde variabele rente (in %)	4.4	3.3	3.1	3.8	3.8	3.4	2.2	2.1	2.1	2.6
aandeel bedrijven waar onderpand werd gevraagd zo ja, welk onderpand	19%	7%	41%	25%	43%	30%	36%	36%	28%	32%
bedrijfspannd	49%	6%	90%	50%	14%	50%	29%	15%	11%	17%
machines/inventaris	61%	2%	0%	5%	6%	5%	28%	10%	22%	13%
debiteuren/voorraden	0%	13%	2%	7%	8%	7%	21%	35%	19%	17%
privé woning	16%	2%	0%	2%	0%	1%	2%	3%	11%	2%
anders	16%	8%	61%	35%	8%	28%	20%	37%	38%	51%
totaal bedrag aan MKB verstrekte financiering										
gemiddeld verstrekt bedrag aan het MKB (x € 1 miljoen)	0.0	0.1	3.8	0.2	-	0.2				
(**) (***)										
totaal verstrekt bedrag aan het MKB (x € 1 miljard) (**)	0.8	1.0	4.3	6.1	-	6.1	(****)	(****)	(****)	(****)
(***)										
in % gevraagd bedrag	51%	69%	95%	81%	-	81%	72%	79%	76%	81%
van bedrijven die zijn afgewezen :										
meest genoemde oorzaak afwijzing:										
risico voor kredietverstrekker						25%	42%	30%	73%	60%
onvoldoende interesse bij financier						10%	8%	16%	7%	14%
te lage solvabiliteit						8%	9%	19%	7%	14%
onvoldoende onderpand						5%	5%	13%	7%	2%
meest genoemde gevolg afwijzing:										
rem op de groei						17%	31%	61%	41%	44%
w.v. niet kunnen investeren						13%	16%	29%	17%	22%
bedrijfsbeëindiging						0%	1%	16%	0%	3%
geen gevolgen						27%	19%	22%	39%	-

(*) percentages hebben betrekking op aanvragen van vreemd vermogen

(**) in verband met de grote spreiding van bedragen binnen het grootbedrijf wordt voor deze grootteklasse geen schatting gegeven

(***) om de invloed van uitbijters te vermijden is met het mediane bedrag gerekend

(****) in verband met langere referentieperiode (1 jaar) niet goed vergelijkbaar met huidige meting (6 maanden)

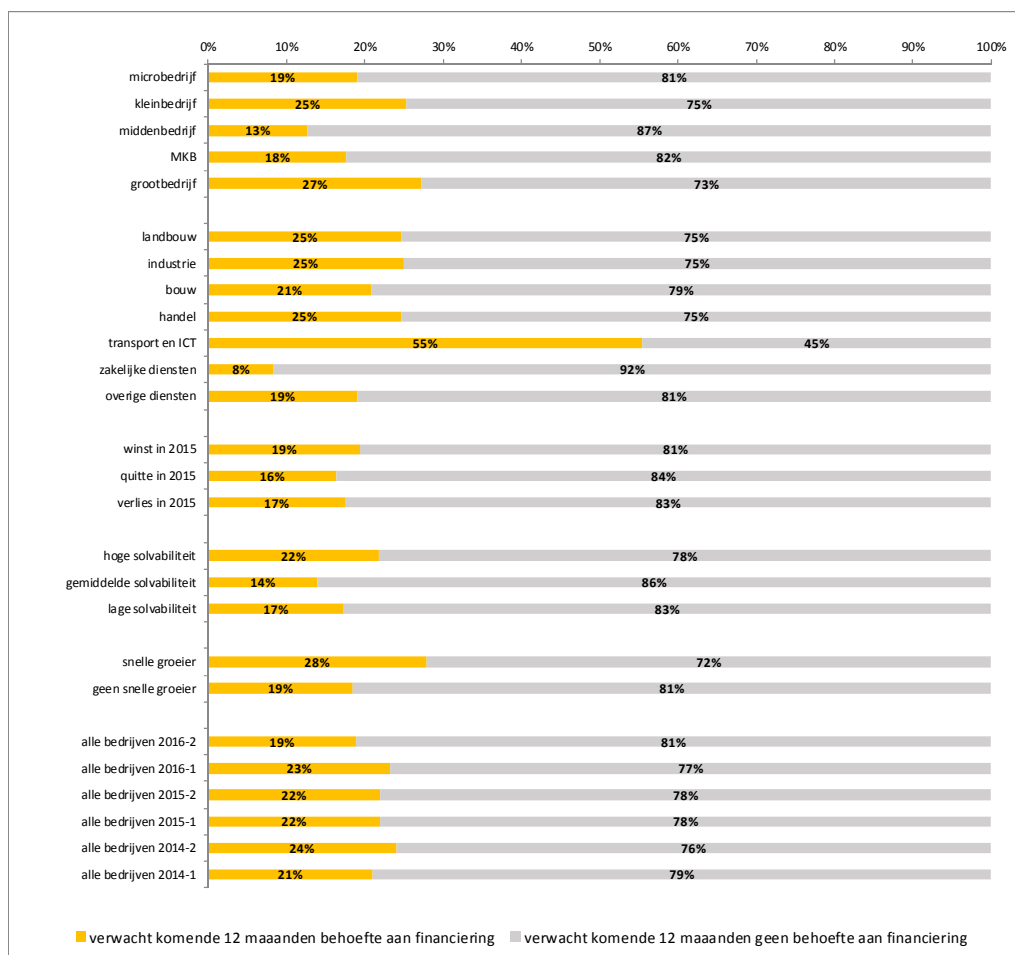
Bron: Panteia

5 De toekomst

Naast informatie over het financieringsproces gedurende het afgelopen jaar, zoals beschreven in de voorgaande hoofdstukken, is bedrijven ook gevraagd naar hun toekomstverwachtingen ten aanzien van financiering. In Figuur 5.1 wordt aangegeven hoeveel bedrijven verwachten de komende twaalf maanden een financieringsbehoefte te hebben¹³. Tabel 5.1 geeft enkele kerncijfers ten aanzien van de toekomstverwachtingen van bedrijven.

Figuur 5.1 Bedrijven die verwachten de komende twaalf maanden financieringsbehoefte te hebben (in % van het aantal bedrijven in het particulier bedrijfsleven)

Bron: Panteia

Het blijkt dat 19% van de bedrijven verwacht het komende jaar behoefte aan extra externe financiering te hebben. Dat is wat meer dan het percentage bedrijven dat het afgelopen half jaar een financieringsaanvraag heeft gedaan (15%; Figuur 3.2 en Tabel 3.1). Het percentage bedrijven dat aangeeft het komend jaar een

¹³ De letterlijke vraag is 'Verwacht u in de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra financiering'. Dit is een wat ruimer begrip dan zich oriënteren op financiering.

financieringsbehoefte te hebben schommelt historisch gezien tussen 19% en 24%; verschillen tussen metingen zijn statistisch gezien klein.

Welke bedrijven verwachten in de toekomst financiering nodig te hebben?

Kleine bedrijven en grote bedrijven verwachten het vaakst komend jaar een financieringsbehoefte te hebben. De lage score van microbedrijven en middelgrote bedrijven spoort met de betrekkelijk geringe oriëntatie op financiering gedurende het afgelopen half jaar. De verklaring is voor microbedrijven hetzelfde, deze investeren immers lang niet elk jaar¹⁴.

De toekomstige verwachte financieringsbehoefte is opvallend (en consistent) hoog in de transport en ICT sector; ook dit spoort met de mate van oriëntatie op financiering gedurende het afgelopen half jaar (zie hoofdstuk 2). Voor een belangrijk deel zal dit samenhangen met de technologische aard van de (ICT-)sector die hoge investeringen nodig maakt.

De verwachte behoefte aan externe financiering is wat hoger dan gemiddeld in winstgevende bedrijven, en in bedrijven met een bovengemiddelde solvabiliteit. Ook bedrijven met een minder dan gemiddelde solvabiliteit verwachten voor het komend jaar een financieringsbehoefte te hebben. Deze bevindingen sporen met de resultaten voor de oriëntatie op financiering gedurende het afgelopen half jaar (zie hoofdstuk 2). Daarbij moet wel bedacht worden dat de doelen verschillend zijn: bij bedrijven met een meer dan gemiddelde solvabiliteit is de financieringsbehoefte meer op investeringen en uitbreidingen gericht, terwijl het in bedrijven met een minder dan gemiddelde solvabiliteit vooral om versterking van de vermogensstructuur en om werkkapitaal gaat.

Ook voor snelle groeiers geldt dat ze meer dan gemiddeld verwachten in de toekomst een financieringsbehoefte te hebben. Dit is overigens niet in overeenstemming met de minder dan gemiddelde oriëntatie van snelle groeiers op financiering gedurende het afgelopen jaar.

Wat is het doel van toekomstige financiering?

Het meest genoemde doel van de verwachte toekomstige financiering is groei en overnames. Dit is duidelijk meer dan in eerdere edities van de Financieringsmonitor werd gevonden wat op versterkt vertrouwen in de toekomst wijst.

Waar denken bedrijven de toekomstige financiering te krijgen?

Van alle bedrijven noemt 46% de bank als belangrijke bron van toekomstige financiering. In tegenstelling tot eerdere metingen worden ook aandeelhouders en eigenaren als belangrijke bron van financiering genoemd (46%). Alternatieve financieringsvormen worden vaker dan vroeger genoemd, maar alleen door micro en kleine bedrijven genoemd; crowdfunding wordt binnen de groep alternatieve financieringsvormen het meest genoemd.

Hoe groot is de omvang van de toekomstige financieringsbehoefte?

De verwachte financieringsbehoefte van het MKB voor het komend jaar bedraagt ongeveer € 12 miljard. Dat is minder dan in eerdere edities van de Financieringsmonitor werd gemeten: in editie 2016-1 was het overeenkomstige bedrag nog bijna € 15,5 miljard, in editie 2015-1 was het bijna € 13 miljard. Ongeveer 30% van de toekomstige financieringsbehoefte is afkomstig uit het microbedrijf.

¹⁴ Uit ERBO enquêtes blijkt dat circa 50% van de microbedrijven per jaar investeert. Voor kleine bedrijven is dat percentage 75%, van de middelgrote en grote bedrijven investeert 90 -95% per jaar.

Uiteindelijk verwacht het MKB 86% van dit bedrag daadwerkelijk te zullen krijgen: ruim € 10 miljard. Dit percentage is het laagst in microbedrijven: daar verwacht men uiteindelijk 82% (€ 4,1 miljard van € 5 miljard) daadwerkelijk te realiseren. Voor microbedrijven is dat een verbetering in vergelijking met de afgelopen 12 maanden, toen 52% van het aangevraagde bedrag daadwerkelijk werd toegekend. Dit kan duiden op toegenomen vertrouwen in de economie en een positievere instelling van ondernemers, ook al omdat dit percentage hoger is dan wat voor 2016 in de Financieringsmonitor werd gemeten

Tabel 5.1 Kerngegevens verwachte toekomstige financieringsvraag

	Financieringsmonitor 2016-2						2016-1 alle bedrijven	2015-2 alle bedrijven	2015-1 alle bedrijven	2014-1 alle bedrijven
	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	MKB	groot- bedrijf	alle bedrijven				
verwachte financieringsbehoefte in komend jaar										
eigen vermogen	1%	5%	0%	2%	5%	2%	2%	3%	2%	2%
vreemd vermogen	13%	12%	6%	9%	20%	10%	13%	15%	14%	15%
beide	5%	8%	6%	7%	3%	6%	8%	4%	6%	6%
geen	81%	75%	87%	82%	73%	81%	77%	78%	78%	76%
van bedrijven die voor komend jaar een financieringsbehoefte verwachten										
voor welke doelen vond oriëntatie plaats?										
werkkapitaal	32%	27%	16%	23%	29%	24%	25%	32%	31%	46%
bedrijfsmiddelen	35%	26%	32%	30%	40%	32%	22%	20%	22%	26%
huisvesting	17%	25%	43%	32%	19%	29%	19%	24%	36%	21%
groei & overnames	26%	27%	55%	38%	33%	37%	19%	22%	19%	10%
waar probeert men toekomstige financiering te verkrijgen?										
bank(en)	42%	41%	49%	46%	52%	46%	49%	50%	57%	61%
aandeelhouders/eigenaren	27%	41%	53%	46%	44%	46%	10%	7%	6%	9%
familie & vrienden	20%	13%	2%	8%	1%	7%	7%	19%	11%	3%
alternatieve bronnen	33%	20%	11%	16%	13%	16%	10%	11%	14%	12%
w.v. crowdfunding	19%	9%	8%	9%	5%	9%	4%	4%	5%	4%
w.v. business angels of informal investors	9%	8%	2%	5%	3%	4%	4%	6%	9%	6%
gemiddelde toekomstige kapitaalbehoefte MKB (x € 1 miljoen) (*) (**)	0.1	0.3	2.5	0.2						
totale toekomstige kapitaalbehoefte MKB (x € 1 miljard) (*) (**)	5.0	4.0	3.0	12.0			15.5	14.5	12.5	12.0
verwacht men de toekomstige financiering te verkrijgen?										
ja, volledig	71%	79%	87%	78%			83%	79%	75%	63%
ja, deels	18%	11%	11%	14%			5%	9%	10%	14%
nee	11%	10%	2%	8%			12%	12%	15%	23%
gemiddelde verwachte financiering MKB (x € 1 miljoen) (*)	0.1	0.3	2.3	0.2						
totale verwachte financiering MKB (x € 1 miljard) (*) (**)	4.1	3.4	2.8	10.3			12.5	10.5	8.5	10.0
verwachte financiering in % toekomstige kapitaalbehoefte	82%	86%	93%	86%			81%	72%	68%	83%

(*) In verband met de grote spreiding van bedragen binnen het grootbedrijf wordt voor deze grootklasse geen schatting gegeven
(**) om de invloed van uitbijters te vermijden is met het mediane bedrag gerekend

Bron: Panteia

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Steekproefkader

De onderzoekspopulatie betreft alle bedrijven met ten minste twee werkzame personen in de sectoren landbouw, delfstoffenwinning, industrie, bouwnijverheid, handel en diensten. Er wordt onderscheid gemaakt tussen microbedrijven (2 -9 werkzame personen), kleinbedrijf (10 -49 werkzame personen), middelgrote bedrijven (50 -249 werkzame personen), en grootbedrijf (ten minste 250 werkzame personen). Het MKB is gedefinieerd als alle bedrijven met tussen 2 en 249 werkzame personen. In totaal gaat het om 326 060 bedrijven, zoals aangegeven in Tabel 1.1.

Tabel 1.1 Steekproefkader: aantal bedrijven naar sector en grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	MKB	groot- bedrijf	totaal
landbouw	31 935	1 545	110	33 590	10	33 600
voedings- en genotmiddelenindustrie	2 060	880	315	3 255	70	3 325
metaal- en elektro-industrie	4 395	2 630	875	7 900	95	7 995
overige industrie, incl. delfstoffenwinning en nutsbedrijven	8 435	2 620	850	11 905	255	12 160
bouwnijverheid	21 280	3 970	655	25 905	100	26 005
autohandel	10 435	1 415	220	12 070	30	12 100
groothandel	22 410	6 075	1 195	29 680	150	29 830
detailhandel	36 105	3 820	510	40 435	155	40 590
vervoer en opslag	9 915	2 575	730	13 220	135	13 355
horeca	24 635	3 665	285	28 585	50	28 635
informatie en communicatie	10 285	2 365	480	13 130	95	13 225
specialistische zakelijke diensten	32 515	4 810	755	38 080	145	38 225
overige diensten	54 825	8 980	2 315	66 120	895	67 015
alle sectoren	269 230	45 350	9 295	323 875	2 185	326 060

Bron: Panteia, op basis van CBS (gegevens per 1 januari 2016).

Steekproefplan

Om een zo goed mogelijk beeld te kunnen schetsen van de kredietbehoefte van het totale Nederlandse bedrijfsleven is een steekproefplan opgesteld aan de hand van de indeling van het Nederlandse bedrijfsleven uit gegevens van het CBS. Uit bedrijvenbestand REACH is vervolgens een steekproef getrokken van bedrijven gestratificeerd naar grootteklasse en bedrijfssector. De 1 000 respondenten kunnen ingedeeld worden naar grootteklassen en sector zoals te zien is in Tabel 1.2.

Er is een afweging tussen representativiteit en het hebben van voldoende waarnemingen om voor bepaalde categorieën voldoende robuuste uitspraken te kunnen doen. Zoals uit het steekproefkader blijkt heeft het grootbedrijf een aandeel van minder dan 1% in de totale bedrijvenpopulatie. Desondanks zijn er 171 grote bedrijven onder de respondenten, dat is 17% van het totaal. Daarom zijn de steekproefuitkomsten gecorrigeerd. Een waarneming in categorie i (sector, grootteklasse) is gecorrigeerd met een factor $(A_i/A)/(n_i/n)$, waarin A_i de werkelijke werkgelegenheid in categorie i , A de totale werkgelegenheid in Nederland, n_i de steekproefomvang in cel i , en n de totale steekproefomvang.

Tabel 1.2 Steekproef: aantal respondenten naar sector en grootteklasse

	micro	klein	midden	MKB	groot	alle bedrijven
landbouw	58	52	29	139	5	144
voedings- en genotmiddelenindustrie	5	8	10	23	11	34
metaal- en elektro-industrie	19	15	15	49	10	59
overige industrie, incl. delfstoffenwinning en nutsbedrijven	22	21	8	51	13	64
bouwnijverheid	77	44	42	163	23	186
autohandel	15	5	7	27	8	35
groothandel	47	40	31	118	17	135
detailhandel	29	11	17	57	11	68
horeca	13	15	7	35	7	42
vervoer en opslag	21	12	9	42	22	64
informatie en communicatie	16	7	5	28	8	36
specialistische zakelijke diensten	23	5	16	44	18	62
overige diensten	17	20	16	53	18	71
totaal	362	255	212	829	171	1000

Bron: Panteia, 2016.

Veldwerk

Voor deze financieringsmonitor zijn in totaal 1 751 bedrijven telefonisch benaderd. Hiervan hebben 351 bedrijven hun medewerking aan de telefonische enquête geweigerd. Daarnaast zijn 50 interviews afgebroken omdat bij de screeningvragen bleek dat de respondenten toch niet voldeden aan de gestelde criteria. Verder was er in 670 gevallen sprake van non-response¹⁵. Bij de overige 680 benaderde bedrijven is de enquête daadwerkelijk telefonisch afgenomen. 320 respondenten hadden ook in Financieringsmonitor 2016-1 meegewerkt, zij hebben de enquête via internet ingevuld. Het veldwerk is uitgevoerd in december 2016 en januari 2017. De deelnemende 1 000 bedrijven hebben de vragenlijst doorlopen zoals weergegeven in Bijlage 3.

Steekproefomvang en betrouwbaarheidsinterval

De vragenlijst zoals getoond in Bijlage 3 bevat een bepaalde routing waardoor respondenten alle de voor hen relevante vragen krijgen. Wanneer bedrijven bijvoorbeeld hebben aangegeven zich de afgelopen 6 maanden niet te hebben georiënteerd op financiering, zal niet gevraagd worden of ze een aanvraag naar financiering hebben gedaan en hoe deze is afgelopen. Wel is van alle bedrijven naar bepaalde kenmerken gevraagd. Dit omvat bijvoorbeeld eigenschappen van het bedrijf, en vragen over de toekomstige behoefte aan krediet.

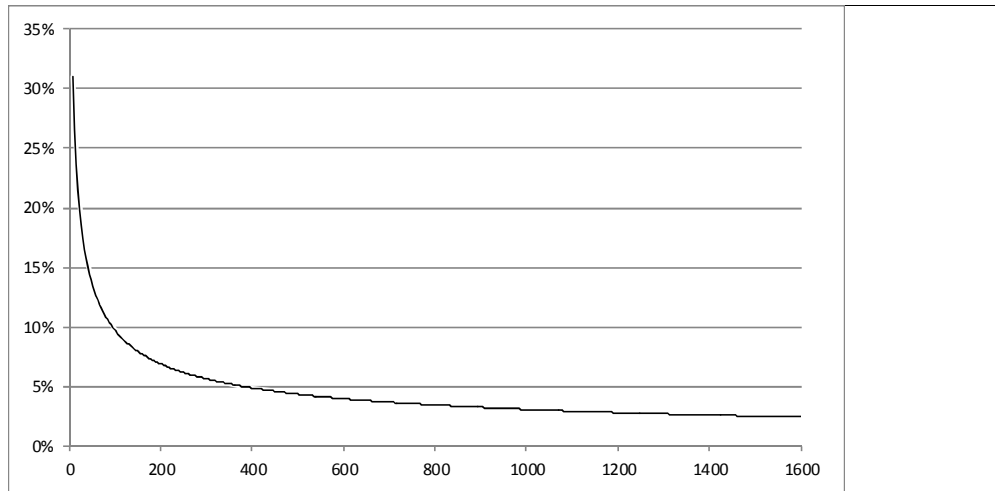
Behalve deze hoofdvragen zijn er nog vragen die niet door alle bedrijven zijn beantwoord, waardoor de in deze rapportage weergegeven resultaten niet altijd optellen tot het totaal aantal respondenten. Wanneer bedrijven bijvoorbeeld hebben aangegeven nog niet in 2015 operationeel te zijn, zijn bijvoorbeeld vragen betreffende vergelijkingen met 2015 of eerder verder niet gesteld.

Een betrouwbaarheidsinterval is een intervalschatting rond een bepaalde puntschatting van een parameter. Een betrouwbaarheidsinterval geeft weer dat de werkelijke waarde van de geschatte parameter met een gegeven betrouwbaarheid binnen dat interval ligt. De kans dat het stochastische betrouwbaarheidsinterval de werkelijke waarde van de parameter bevat is de betrouwbaarheid van het interval. De onder- en de bovengrens worden berekend aan de hand van statistische theorie.

¹⁵ Oorzaken: in behandeling (geen gehoor/antwoordapparaat): 118; in afspraak: 259; nummer onbruikbaar: 258; taalproblemen: 3; meer dan 5 pogingen nodig: 32.

Veelal wordt gebruik gemaakt van het 95% betrouwbaarheidsinterval, dat wil zeggen dat de werkelijke waarde met een kans van 95% ligt tussen de puntschatting van de parameter plus of min de betrouwbaarheidsmarge. Uit de statistische theorie volgt dat de betrouwbaarheidsmarge kleiner (dus gunstiger) wordt naarmate de steekproefomvang groter is. Dit is weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur 1.1 Steekproefomvang (x-as) en betrouwbaarheidsinterval (y-as) bij een 95% betrouwbaarheid en een 50/50 dichotomie

Bron: Panteia, 2016, op basis van <http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>

Naarmate meer op details wordt ingezoomd, worden de steekproefaantallen kleiner en de onzekerheidsmarges navenant groter. Volgens bovenstaande grafiek is bij een betrouwbaarheid van 95% het betrouwbaarheidsinterval 8% als het gaat om nadere detaillering van het aantal respondenten (150) dat daadwerkelijk een aanvraag heeft gedaan.

Bijlage 2 Kenmerken van de bedrijvenpopulatie

De onderzochte populatie betreft het particulier bedrijfsleven (alle bedrijven met uitzondering van de financiële dienstverlening) met minimaal twee werkzame personen. De omvang van deze populatie is weergegeven in Tabel 1 in Bijlage 1. In onderstaande tabellen wordt nadere informatie gegeven, ontleend aan de enquête. Het gaat om de informatie over winstgevendheid, de omzetgroei en de solvabiliteitspositie.

In Tabel 2.1 staan de deelnemende bedrijven beschreven onderverdeeld naar hun winstgevendheid. De meeste bedrijven (79% in 2015) zijn winstgevend. Het percentage winstgevende bedrijven stijgt gedurende de jaren.

Tabel 2.1 Percentage bedrijven verdeeld naar winstgevendheid, 2013 - 2015

	2015	2014	2013	2012
winstgevend	79%	72%	73%	71%
quitte gespeeld	9%	13%	7%	7%
verliesgevend	12%	15%	19%	17%
weet niet/bedrijf bestond nog niet	0%	0%	1%	6%

Bron: Panteia.

In Tabel 2.2 staan bedrijven gepresenteerd naar hun omzetgroei van de afgelopen 3 jaar. In totaal had 3% van de bedrijven een gemiddelde omzetgroei van meer dan 20% per jaar; nog eens 9% had een gemiddelde omzetgroei van tussen 10% en 20% per jaar.

Tabel 2.2 Percentage bedrijven naar omzetgroei in afgelopen 3 jaar (2013 - 2015)

	micro	klein	midden	MKB	groot	alle bedrijven
Snelle groeiers (omzetgroei >20% per jaar)	4%	3%	4%	3%	2%	3%
Omzetgroei 10% - 20% per jaar	9%	8%	9%	9%	9%	9%
Overige bedrijven	87%	89%	86%	87%	88%	88%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Tabel 2.3 laat zien dat de bedrijven die meededen aan de financieringsmonitor een gemiddelde solvabiliteitsgraad van 36% hadden. Binnen het MKB hadden middelgrote bedrijven gemiddeld de hoogste solvabiliteitsgraad (40%), en microbedrijven de laagste (33%). De solvabiliteit van de respondenten is ontleend aan REACH, niet van alle bedrijven is een recente solvabiliteitsgraad te bepalen.

Tabel 2.3 Gemiddelde solvabiliteitsgraad van respondenten naar grootteklasse

	micro	klein	midden	MKB	groot	alle bedrijven
gemiddelde solvabiliteit	33%	37%	40%	37%	33%	36%

Bron: Panteia

In de hoofdtekst worden bedrijven onderscheiden naar meer dan gemiddelde, gemiddelde, en minder dan gemiddelde solvabiliteit. Daarbij is gemiddelde solvabiliteit gedefinieerd als tussen het 40ste en het 60ste percentiel van de beschikbare waarnemingen.

Bijlage 3 **Vragenlijst**

INTRO

Wij onderzoeken in opdracht van het ministerie van Economische Zaken de ervaringen van bedrijven met financiering.

Hierdoor kan het ministerie inzicht krijgen in de vraag naar financiering door bedrijven en in hoeverre bedrijven er ook in slagen die financiering te krijgen. Zou ik u hier een aantal vragen over kunnen stellen?

Eerst zou ik u een aantal vragen willen stellen over het bedrijf.

V01

Valt de organisatie waar u werkt onder een moederbedrijf?

- 1 Ja
- 2 Nee

V02

Maakt uw bedrijf onderdeel uit van een beursgenoteerde onderneming?

- 1 Ja
- 2 Nee

V03

In welke bedrijfstak is uw bedrijf actief?

Het gaat om de kerncategorie.

- 1 Industrie
- 2 Bouw
- 3 Groothandel, detailhandel, autohandel
- 4 Vervoer/opslag of communicatie
- 5 Dienstverlening (niet de financiële)
- 6 Financiële dienstverlening eindenid
- 7 Agrarische sector
- 9 Horeca
- 8 Andere sectoren eindenid

V04A

Hoeveel werknemers telt uw totale organisatie in Nederland?

Het gaat om het aantal werknemers, niet het aantal FTE

V04B (als V04A weet niet)

Kunt u wel aangeven in welk van de volgende categorieën het aantal werknemers valt?

- 1 Geen werknemers → Einde
- 2 < 10
- 3 10 - 49
- 4 50 - 99
- 5 100 - 249
- 6 250 of meer

V05A

Wat was in 2015 ongeveer de jaaromzet van uw bedrijf in Nederland?

V05B (als V05A is weet niet)

Kunt u wel aangeven in welke klasse de jaaromzet in 2015 in Nederland ongeveer lag

- 1 < €25.000
- 2 €25.000 < €50.000
- 3 €50.000 < €100.000
- 4 €100.000 < €250.000
- 5 €250.000 < €500.000
- 6 €500.000 < €1.000.000
- 7 €1.000.000 < €2.500.000
- 8 €2.500.000 < €5.000.000
- 9 €5.000.000 < €10.000.000
- 10 €10.000.000 < €15.000.000
- 11 €15.000.000 < €25.000.000
- 12 €25.000.000 < €50.000.000
- 13 €50.000.000 < €75.000.000
- 15 €75.000.000 < €125.000.000
- 16 €125.000.000 < €250.000.000
- 17 €250.000.000 < €500.000.000
- 18 €500.000.000 < €750.000.000
- 19 €750.000.000 < €1 miljard
- 20 > €1 miljard
- 14 Bedrijf bestond nog niet in 2015

De volgende vragen gaan over toegang tot financiering:

- Eerst over uw mogelijke oriëntatie op financiering in de afgelopen periode.
- Dan over het aanvragen en de uitkomsten hiervan indien van toepassing.
- Vervolgens over de voorwaarden van de financiering die u heeft verkregen indien van toepassing.
- Afsluitend zijn er vragen over een eventuele toekomstige behoefte en de oriëntatie daarvoor.

De volgende vragen gaan over de zoektocht naar financiering.

V09A

Heeft u in de afgelopen 6 maanden naar financiering gezocht. Dus niet of u het daadwerkelijk heeft aangevraagd, maar of u er überhaupt naar heeft gezocht?

Indien u heeft aangeklopt bij het moederbedrijf, dan "nee" antwoorden.

- 1 Ja
- 2 Nee

V11 (als V09A is nee)

Waarom heeft u niet naar financiering gezocht?

- 1 Niet nodig, want voldoende eigen middelen
- 2 Te duur
- 3 Verwacht het niet te kunnen krijgen
- 4 Bestaande kredietruimte is voldoende
- 5 Concernonderdeel, kan daarom niet zelfstandig krediet aanvragen

Door naar V44

V14

Bij welke aanbieders of bronnen van financiering heeft uw bedrijf gezocht?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Eigen middelen binnen uw bedrijf
- 2 Bestaande aandeelhouders
- 3 Leverancier (later betalen van leveranciers)
- 4 Klant (eerder betalen cq snellere inning facturen klanten)
- 5 Familie en/of vrienden
- 6 Huisbank
- 7 Andere bank
- 8 Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder en regionale ontwikkelingsmaatschappij)
- 9 Crowdfunding platforms
- 10 Factoring maatschappij
- 11 Leasing maatschappij
- 12 Kredietunie
- 13 Business Angel of informal investors
- 14 Subsidies

V15

Naar welke van de volgende financieringsvormen heeft u gezocht?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Aandelen (verkoop of uitgifte)
- 2 Contante storting/cash
- 3 Lening
- 4 Achtergestelde lening
- 5 Rekening courant
- 6 Bestaande kredietruimte meer benutten (incl. rood staan)
- 7 Leverancierskrediet
- 8 Factoring
- 9 Leasing
- 10 Anders

V15A (als V15 is 10)

Welke andere financieringsvormen dan eerder genoemde heeft u gezocht?

V15B (als V15 is 10)

U antwoordde eerder dat u ook een andere vorm van financiering heeft gezocht. Was dit eigen vermogen of vreemd vermogen?

Eigen vermogen kan bijvoorbeeld komen van familie of vrienden, informele investeerders, participatiemaatschappijen of regionale ontwikkelingsmaatschappijen.

- 1 Eigen Vermogen (cash, aandelen)
- 2 Vreemd Vermogen (lening o.i.d.)
- 3 Beide

V16

Hoe groot was het financieringsbedrag dat u de afgelopen 6 maanden zocht?

V16B (als V16 is weet niet)

Kunt u wel aangeven in welke van onderstaande categorieën het bedrag valt?

- 1 < €50.000
- 2 €50.000 < €100.000
- 3 €100.000 < €250.000
- 4 €250.000 < €500.000
- 5 €500.000 < €1.000.000
- 6 €1.000.000 < €5.000.000
- 7 €5.000.000 < €10.000.000
- 8 €10.000.000 < €25.000.000
- 9 €25.000.000 < €50.000.000
- 10 €50.000.000 < €100.000.000
- 11 €100.000.000 < €250.000.000
- 12 €250.000.000 < €500.000.000
- 13 €500.000.000 < €1 miljard
- 14 > €1 miljard

AANVRAAG EN UITKOMST: EIGEN VERMOGEN

V17

Heeft U ook daadwerkelijk een aanvraag voor eigen vermogen gedaan?

- 1 Ja
- 2 Nee

V18 (als V17= 2)

Waarom heeft u uiteindelijk geen financiering door middel van eigen vermogen aangevraagd?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Niet nodig
- 2 Vreemd vermogen is goedkoper
- 3 Moederbedrijf beslist hierover
- 4 Verwacht geen eigen vermogen aan te kunnen trekken
- 5 Te duur
- 6 Te veel werk (prospectus, voorbereiding)
- 7 Wil geen zeggenschap inleveren
- 8 Wil geen winstrechten inleveren
- 9 Vreemd vermogen / bank is eerste keus (huisbank, andere bank?)
- 10 Bedrijfsstructuur gerelateerde zaken

V19A

Welk product qua eigen vermogen had u als laatste aangevraagd?

- 1 Aandelen (verkoop of uitgifte)
- 2 Contante storting/cash
- 3 Andere vorm

V21

Hoeveel tijd heeft u (de ondernemer of het bedrijf zelf) besteed aan het aanvragen van deze financiering?

- 1 1 dag - 2 dagen
- 2 3 - 4 dagen
- 3 5 - 6 dagen
- 4 7 of meer dagen

V22

Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor financiering met eigen vermogen?
Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Bedrijf wil eigen vermogen versterken
- 2 Vreemd vermogen is duur
- 3 Aantrekken vreemd vermogen is duur
- 4 Vreemd vermogen is niet te krijgen
- 5 De bank eist het
- 6 Anders

V23

Hoe groot was het financieringsbedrag waar u deze aanvraag voor eigen vermogen voor heeft ingediend?

V23B (als V23 is weet niet)

Kunt u wel aangeven in welke van de volgende categorieën het gezochte financieringsbedrag ongeveer lag?

- 1 < €50.000
- 2 €50.000 < €100.000
- 3 €100.000 < €250.000
- 4 €250.000 < €500.000
- 5 €500.000 < €1.000.000
- 6 €1.000.000 < €5.000.000
- 7 €5.000.000 < €10.000.000
- 8 €10.000.000 < €25.000.000
- 9 €25.000.000 < €50.000.000
- 10 €50.000.000 < €100.000.000
- 11 €100.000.000 < €250.000.000
- 12 €250.000.000 < €500.000.000
- 13 €500.000.000 < €1 miljard
- 14 > €1 miljard

V24

Is deze financieringsaanvraag voor het eigen vermogen geslaagd?

- 1 Ja voor het gewenste bedrag skip11
- 2 Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag.
- 3 Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
- 4 Nee
- 5 De actie loopt nog
- 6 Wil niet zeggen

V25

Waarom is volgens u deze financiering niet, of voor minder dan gewenst, aangetrokken?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Te duur
- 2 Te risicovol voor vermogensverschaffers
- 3 Te tijdrovend
- 4 Onvoldoende interesse bij beoogde verstrekkers van eigen vermogen
- 5 Commissarissen of aandeelhouders gaven geen toestemming

AANVRAAG EN UITKOMST 2: VREEMD VERMOGEN

V29

Heeft U ook daadwerkelijk een aanvraag voor vreemd vermogen gedaan?

- 1 Ja
- 2 Nee (ga naar V44)

V29A (als V29= 1)

Welk product qua vreemd vermogen had u als laatste aangevraagd?

- 1 Lening
- 2 Achtergestelde lening
- 3 Rekening courant
- 4 Bestaande kredietruimte meer benutten (incl rood staan)
- 5 Leveranciers krediet
- 6 Factoring
- 7 Leasing
- 8 Andere vorm

V30

Waar heeft u de aanvraag voor vreemd vermogen ingediend?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Bij de huisbank van het bedrijf
- 2 Bij een andere bank dan de huisbank
- 3 Bij familie en vrienden
- 4 Bij leveranciers
- 5 Leasing
- 6 Factoring
- 7 Kredietunie
- 8 Crowdfunding
- 9 Anders False
- 10 Wil niet zeggen

V31

Hoe lang duurde de behandeling van de financieringsaanvraag van vreemd vermogen vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten?

- 1 Minder dan 2 weken
- 2 2 weken tot een maand
- 3 1-2 maanden
- 4 2-4 maanden
- 5 Langer dan 4 maanden

V32

Is deze financieringsaanvraag van vreemd vermogen geslaagd?

- 1 Ja voor het gewenste bedrag
- 2 Ja, minder dan het gewenste bedrag. 75-100% van het gewenste bedrag.
- 3 Ja, maar voor minder dan 75% van het gewenste bedrag
- 4 Nee
- 5 De actie loopt nog
- 6 Wil niet zeggen

V33

Waarom is volgens u het vreemd vermogen dat u zocht niet of niet volledig aangetrokken?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Rentekosten te hoog
- 2 Gebrek aan eigen vermogen / te lage solvabiliteit
- 3 Financier vond kredietaanvraag onvoldoende onderbouwd
- 4 Te hoge schuld t.o.v. winstgevendheid
- 5 Bank vond kredietverstrekking te risicovol
- 6 Onvoldoende onderpand
- 7 Onvoldoende interesse bij mogelijke financiers
- 8 Verslechtering van het bedrijfsresultaat
- 9 Kredietlimiet niet verhoogd
- 10 Looptijd aangepast
- 11 Overige kosten gestegen
- 12 Financieringsvoorwaarden te streng

V34

Heeft u geprobeerd nog op een andere manier aan vreemd vermogen te komen?

- 1 Ja
- 2 Nee

V35 (als V34 = 2)

Kunt u aangeven waarom u niet verder heeft gezocht?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Kon de investering uitstellen
- 2 Investeringskans is voorbijgegaan
- 3 Verwacht elders geen succes
- 4 Onbekendheid met alternatieve bronnen
- 5 Eigen middelen vrijgemaakt

Door naar V44

V38

Welke percentage variabele en welk percentage vaste rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

- 1 % vast
- 2 % variabel

V39

Moest u extra onderpand bieden voor het krediet? U heeft immers nieuwe financiering aangevraagd.

- 1 Ja
- 2 Nee

INTERMEZZO

V44

Wat zijn de gevolgen geweest van het niet (geheel) aantrekken van het vermogen?

- 1 Investering niet kunnen doen
- 2 Geen R&D kunnen doen
- 3 Bedrijfsvoering moeten stoppen
- 4 Personeel moeten ontslaan
- 5 Rem in ontwikkeling of groei in algemene zin
- 6 Geen gevolgen

DE TOEKOMST

V48A

Stel, u wilt in de toekomst financiering. Welke andere bronnen dan uw huisbank ziet u dan voor u?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Eigen middelen binnen uw bedrijf
- 2 Bestaande aandeelhouders
- 3 Leverancier (later betalen van leverancier)
- 4 Cliënt eerder laten betalen (eerdere inning debiteuren)
- 5 Familie en/of vrienden
- 6 Huisbank False
- 7 Andere bank
- 8 Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder en regionale ontwikkelingsmaatschappij)
- 9 Crowdfunding platforms
- 10 Factoring maatschappij
- 11 Leasing maatschappij
- 12 Kredietunie
- 13 Business Angel of informal investors
- 14 Subsidies
- 15 Anders
- 16 Geen

V48AA

Welke andere dan eerder genoemde mogelijke bron(nen) van financiering dan uw huisbank ziet u?

V49

Verwacht u in de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra financiering (eigen vermogen, aan vreemd vermogen aan beide of aan geen van beide)?

- 1 Eigen vermogen
- 2 Vreemd vermogen / geleend geld
- 3 Beide
- 4 Geen van beide

V49A

Waarom denk U geen extra financiering nodig te hebben?

- 1 Reeds genoeg middelen
- 2 Geen investeringsplannen de komende 12 maanden

V49B

Voor welk doel of welke doelen verwacht u behoefte te zullen hebben aan financiering?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 De start van het bedrijf
- 2 Overname van een bedrijf of bedrijfsdeel
- 3 Herfinanciering van bestaande leningen
- 4 Herstructurering van de balans
- 5 Huisvesting of verbouwing
- 6 Extra werkkapitaal
- 7 Innovatie en R&D
- 8 Export/internationalisering
- 9 Aanschaf bedrijfsmiddelen
- 10 Investerings
- 11 Marketing, internet , sociale media
- 12 Groei van het bedrijf (personeel...)
- 13 Dekking van verliezen

V50

Hoe groot is het financieringsbedrag dat u in de komende 12 maanden denkt te zoeken?

V50A (als V50 is weet niet)

Zou u wel kunnen aangeven in welke van de hierna volgende categorieën dat bedrag ongeveer valt?

- 1 < €50.000
- 2 €50.000 < € 100.000
- 3 €100.000 < €250.000
- 4 €250.000 < €500.000
- 5 €500.000 < €1.000.000
- 6 €1.000.000 < €5.000.000
- 7 €5.000.000 < €10.000.000
- 8 €10.000.000 < €25.000.000
- 9 €25.000.000 < €50.000.000
- 10 €50.000.000 < €100.000.000
- 11 €100.000.000 < €250.000.000
- 12 €250.000.000 < €500.000.000
- 13 €500.000.000 < €1miljard
- 14 > €1 miljard

V51

Verwacht u dat u financiering kunt krijgen?

- 1 Ja voor het gewenste bedrag
- 2 Ja, maar voor minder dan het gewenste bedrag
- 3 Nee
- 4 Wil niet zeggen

V51A

Waarom denkt u minder dan de gevraagde financiering te krijgen?

V51AA

Waarom denkt u geen financiering te krijgen?

V52

Gaat u (toch) proberen financiering te verkrijgen?

- 1 Ja
- 2 Nee (ga naar V53)

V52A

Bij wie verwacht u financiering te kunnen krijgen of wilt u een aanvraag doen?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- 1 Eigen bedrijf / moederbedrijf
- 2 Bestaande aandeelhouders
- 3 Afnemer (eerder laten betalen)
- 4 Leverancier (later betalen van leverancier)
- 5 Familie en/of vrienden
- 6 Huisbank
- 7 Andere bank
- 8 Participatiemaatschappij (venture capitalist, private equity aanbieder en regionale ontwikkelingsmaatschappij),
- 9 Crowdfunding platforms
- 10 Factoring maatschappij
- 11 Leasing maatschappij
- 12 Kredietunie
- 13 Business angels of informal investors
- 14 Subsidies
- 15 Geen

V53

Tot slot: Mogen wij u in toekomst nog eens benaderen om mee te werken aan een telefonische of online vragenlijst over dit onderwerp?

- 1 Ja
- 2 Nee

EINDE

Dit is het einde van de vragenlijst. We bedanken u vriendelijk voor uw medewerking.

(indien van toepassing) Helaas behoort de sector waarin uw organisatie werkzaam is niet tot de doelgroep van dit onderzoek.

We bedanken u vriendelijk voor uw medewerking.

Bijlage 4 **Nader gedetailleerde uitkomsten**

Solvabiliteit

In Tabel 2 en Tabel 3 wordt nadere informatie gegeven over de solvabiliteit van bedrijven in relatie tot het zich al dan niet oriënteren op financiering. Op macroniveau ('alle bedrijven') geldt dat er nauwelijks verschillen tussen bedrijven die zich wel, en bedrijven die zich niet op financiering hebben georiënteerd. In midden- en grootbedrijf ligt de solvabiliteit van bedrijven die zich wel op financiering hebben georiënteerd boven het gemiddelde, in micro en kleinbedrijf juist onder het gemiddelde. Naar sector bezien, ligt de solvabiliteit van zich oriënterende bedrijven in handel, transport en ICT, en zakelijke diensten boven het sectorgemiddelde, in landbouw en overige dienstverlening juist eronder.

Tabel 2 solvabiliteit van oriënteerders en niet-oriënteerders, naar grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	MKB	groot- bedrijf	alle bedrijven
wel georiënteerd	29%	27%	48%	36%	39%	37%
niet georiënteerd	33%	36%	38%	37%	31%	36%
alle bedrijven	33%	34%	40%	37%	33%	36%

Bron: Panteia, op basis van REACH

Tabel 3 solvabiliteit van oriënteerders en niet-oriënteerders, naar sector

	landbouw	industrie	bouw	handel	transport en ICT	zakelijke diensten	overige diensten	alle bedrijven
wel georiënteerd	23%	33%	30%	38%	37%	58%	22%	37%
niet georiënteerd	30%	32%	30%	30%	29%	41%	41%	36%
alle bedrijven	28%	32%	30%	32%	32%	43%	37%	36%

Bron: Panteia, op basis van REACH

Eigen en vreemd vermogen

Tabel 4 en Tabel 5 geven nadere informatie over de mate waarin bedrijven zich oriënteren op eigen van wel vreemd vermogen. Oriëntatie op louter eigen vermogen komt praktisch niet voor. 90% van alle bedrijven oriënteert zich louter op vreemd vermogen. In het microbedrijf ligt dit percentage lager, namelijk op 84%. Voor deze grootteklasse komt de combinatie vreemd en eigen vermogen van groter belang dan gemiddeld. Naar sector bezien, zijn het vooral de industrie en de bouwnijverheid waar bedrijven zich relatief vaak eigen en vreemd vermogen oriënteren.

Tabel 4 oriëntatie op eigen en vreemd vermogen, naar grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	groot- bedrijf	alle bedrijven
alleen EV	0%	1%	0%	0%	0%
alleen VV	84%	90%	91%	92%	90%
EV en VV	16%	9%	9%	8%	9%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Tabel 5 oriëntatie op eigen en vreemd vermogen, naar sector

	landbouw	industrie	bouw	handel	transport en ICT	zakelijke diensten	overige diensten	alle bedrijven
alleen EV	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
alleen VV	93%	79%	81%	94%	100%	86%	93%	90%
EV en VV	7%	21%	19%	5%	0%	14%	7%	9%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Advies

Tabel 4 en Tabel 7 laten zien dat ruim de helft van de bedrijven zich tijdens de oriëntatie op financiering laat adviseren door de huisbank. Ook de bedrijfsadviseur wordt vaak genoemd als bron van advies. 13% van de bedrijven betreft geen adviseur in de oriëntatiefase

Tabel 9 gebruik van adviseurs bij de oriëntatie, naar grootteklasse

	micro-bedrijf	klein-bedrijf	midden-bedrijf	groot-bedrijf	alle bedrijven
Financieringswijzer	0%	0%	0%	0%	0%
Financieringsdesk / Kamer van Koophandel	0%	0%	1%	0%	0%
RVO.nl	0%	0%	1%	4%	1%
Bedrijfsadviseur	20%	30%	17%	22%	21%
Financieringsadviseur	11%	5%	0%	8%	3%
Brancheorganisatie	0%	1%	1%	0%	0%
Huisbank	52%	43%	63%	38%	54%
Collega-ondernemers	0%	2%	1%	0%	1%
anders	6%	2%	3%	18%	5%
geen	11%	18%	13%	10%	13%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Tabel 7 gebruik van adviseurs bij de oriëntatie, naar sector

	landbouw	industrie	bouw	handel	transport en ICT	zakelijke diensten	overige diensten	alle bedrijven
Financieringswijzer	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Financieringsdesk / Kamer van Koophandel	0%	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%
RVO.nl	0%	0%	0%	0%	8%	0%	5%	1%
Bedrijfsadviseur	21%	22%	25%	33%	18%	17%	13%	21%
Financieringsadviseur	9%	0%	17%	2%	4%	2%	6%	3%
Brancheorganisatie	4%	0%	0%	0%	8%	0%	0%	0%
Huisbank	49%	55%	41%	40%	34%	68%	41%	54%
Collega-ondernemers	4%	0%	2%	3%	6%	0%	0%	1%
anders	3%	12%	6%	5%	13%	1%	16%	5%
geen	10%	11%	10%	15%	10%	13%	18%	13%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Blijkens Tabel 11 wordt de kwaliteit van het gevraagde advies – voor zover van toepassing – met een 3 tot een 4 (op een schaal van 1 -5) beoordeeld.

Tabel 11 oordeel over de kwaliteit gevraagd advies

	beoordeling op schaal 1 -5
Financieringswijzer	n.v.t.
Financieringsdesk / Kamer van Koophandel RVO.nl	3
Bedrijfsadviseur	4
Financieringsadviseur	4
Brancheorganisatie	4
Huisbank	3
Collega-ondernemers	2

Bron: Panteia

Oriëntatie en aansluitende aanvraag

Van alle bedrijven heeft 20% zich georiënteerd op financiering (Tabel 12). Van de bedrijven die zich op financiering georiënteerd hebben geeft 22% aan uiteindelijk niet tot aanvraag te zijn overgegaan; het percentage dat uiteindelijk geen financiering heeft aangevraagd bovengemiddeld hoog in het microbedrijf. Het gaat bij het aanvragen van financiering voornamelijk om een aanvraag van vreemd vermogen. 2% van de bedrijven geeft aan zowel eigen als vreemd vermogen te hebben aangevraagd, dit betreft vrijwel uitsluitend MKB-bedrijven.

Tabel 12 oriëntatie op, en aanvraag van, financiering, naar grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	groot- bedrijf	alle bedrijven
niet georiënteerd	85%	76%	85%	69%	80%
wel georiënteerd	15%	24%	15%	31%	20%
w.v.					
niet aangevraagd	30%	25%	19%	19%	22%
alleen EV aangevraagd	0%	1%	0%	0%	0%
alleen VV aangevraagd	66%	72%	78%	81%	75%
EV en VV aangevraagd	4%	3%	3%	0%	2%

Bron: Panteia

Duur van de behandeling van de aanvraag

43% van de bedrijven geeft aan dat de behandeling van de financieringsaanvraag minder dan een maand duurt (Tabel 13). Voor microbedrijven ligt dit percentage duidelijk hoger, voor grote bedrijven juist lager. In 18% van de aanvragen in het microbedrijf duurt de behandeling langer dan vier maanden. Een behandelingsduur van langer dan vier maanden wordt in 14% van de grote bedrijven genoemd, maar daar gaat het om veel grotere bedragen. Kleine en middelgrote bedrijven noemen zulke lange termijnen nauwelijks.

Tabel 13 duur van de behandeling van de aanvraag van vreemd vermogen, naar grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	groot- bedrijf	alle bedrijven
minder dan 2 weken	32%	30%	22%	3%	22%
2 weken tot een maand	17%	33%	14%	16%	21%
1-2 maanden	22%	22%	43%	21%	30%
2-4 maanden	8%	8%	12%	29%	14%
langer dan 4 maanden	18%	2%	6%	14%	7%
weet niet	3%	5%	2%	17%	6%
total	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Onderpand

30% van de bedrijven geeft aan dat extra onderpand door de financier gevraagd wordt. Dat percentage ligt in middelgrote en grote bedrijven boven het gemiddelde, in micro en vooral kleine bedrijven juist eronder (Tabel 14). Ook in industrie en zakelijke dienstverlening wordt betrekkelijk weinig om onderpand gevraagd (Tabel 15). Het meest genoemd als onderpand is het bedrijfspand.

Tabel 14 extra onderpand nodig, naar grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	groot- bedrijf	alle bedrijven
nee	81%	93%	59%	57%	70%
ja	19%	7%	41%	43%	30%
waarvan (meerdere antwoorden mogelijk)					
bedrijfspand	35%	20%	65%	39%	55%
machines inventaris of beleggingen	43%	6%	0%	17%	5%
privé woning	11%	8%	0%	0%	2%
debiteuren en voorraden	0%	42%	1%	23%	8%
eigen vermogen	5%	8%	0%	0%	1%
anders	6%	17%	34%	17%	28%

Bron: Panteia

Tabel 15 extra onderpand nodig, naar sector

	landbouw	industrie	bouw	handel	transport en ICT	zakelijke diensten	overige diensten	alle bedrijven
nee	76%	92%	72%	68%	71%	85%	49%	70%
ja	24%	8%	28%	32%	29%	15%	51%	30%
waarvan (meerdere antwoorden mogelijk)								
bedrijfspand	15%	41%	47%	45%	58%	65%	0%	55%
machines inventaris of beleggingen	24%	0%	4%	0%	0%	1%	45%	5%
privé woning	0%	0%	4%	0%	21%	1%	0%	2%
debiteuren en voorraden	19%	0%	14%	48%	0%	0%	25%	8%
eigen vermogen	0%	0%	0%	0%	21%	0%	2%	1%
anders	43%	59%	30%	8%	0%	31%	28%	28%

Bron: Panteia

Veranderingen in de kredietvoorwaarden

In Tabel 16 en Tabel 17 wordt aangegeven in hoeverre bedrijven verbeteringen of verslechtingen in de kredietvoorwaarden hebben ervaren. Voor zover van toepassing, is het meest voorkomende antwoord 'gelijk gebleven'. Dat geldt voor alle categorieën in het onderzoek: rente, andere kosten (zoals provisies, vergoedingen), omvang en looptijd van kredieten, eisen die aan het onderpand en solvabiliteit worden gesteld, en andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures.

Tabel 16 Verbetering of verslechtering kredietvoorwaarden, naar grootteklasse

	micro- bedrijf	klein- bedrijf	midden- bedrijf	groot- bedrijf	alle bedrijven
Is uw vaste rente verhoogd of verlaagd?					
verhoogd	4%	11%	4%	7%	5%
verlaagd	12%	29%	15%	22%	17%
gelijk gebleven	47%	33%	50%	40%	42%
niet van toepassing	30%	26%	27%	27%	29%
weet niet	6%	1%	5%	4%	7%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Is uw variabele rente verhoogd of verlaagd?					
verhoogd	4%	6%	5%	5%	4%
verlaagd	22%	22%	23%	22%	21%
gelijk gebleven	25%	28%	31%	27%	28%
niet van toepassing	37%	33%	32%	34%	35%
weet niet	13%	11%	9%	11%	11%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Andere kosten zoals vergoedingen en provisies					
verhoogd	17%	30%	22%	25%	22%
verlaagd	2%	9%	3%	6%	3%
gelijk gebleven	46%	37%	48%	42%	45%
niet van toepassing	20%	10%	14%	14%	18%
weet niet	15%	13%	13%	13%	13%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Beschikbare omvang van het krediet of kredietlijn					
vergroot	4%	2%	6%	4%	5%
verkleind	9%	15%	7%	12%	10%
gelijk gebleven	48%	53%	48%	50%	46%
niet van toepassing	34%	25%	33%	29%	33%
weet niet	5%	5%	7%	5%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Beschikbare kredietlooptijd					
verkort	3%	1%	1%	2%	2%
verlengd	2%	0%	4%	2%	3%
gelijk gebleven	55%	60%	58%	58%	56%
niet van toepassing	35%	33%	31%	33%	35%
weet niet	6%	5%	6%	5%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Eisen omtrent onderpand					
aangescherpt	1%	9%	3%	5%	4%
versoepeld	2%	1%	1%	1%	2%
gelijk gebleven	54%	53%	60%	54%	54%
niet van toepassing	36%	36%	32%	35%	35%
weet niet	7%	2%	4%	4%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Eisen omtrent minimum aan solvabiliteit					
aangescherpt	0%	9%	1%	5%	3%
versoepeld	0%	0%	1%	1%	2%
gelijk gebleven	55%	49%	61%	53%	55%
niet van toepassing	37%	36%	32%	36%	35%
weet niet	7%	6%	4%	6%	6%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures					
aangescherpt	4%	13%	5%	9%	6%
versoepeld	1%	0%	1%	1%	1%
gelijk gebleven	55%	54%	65%	57%	59%
niet van toepassing	33%	30%	23%	30%	28%
weet niet	6%	3%	6%	4%	6%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia

Tabel 17 Verbetering of verslechtering kredietvoorwaarden, naar sector

	landbouw	industrie	bouw	handel	transport en ICT	zakelijke diensten	overige diensten	alle bedrijven
Is uw vaste rente verhoogd of verlaagd?								
verhoogd	4%	3%	5%	13%	12%	6%	0%	5%
verlaagd	13%	16%	15%	19%	35%	11%	0%	17%
gelijk gebleven	44%	38%	47%	43%	29%	51%	0%	42%
niet van toepassing	31%	33%	30%	20%	24%	28%	0%	29%
weet niet	8%	10%	3%	5%	1%	4%	0%	7%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Is uw variabele rente verhoogd of verlaagd?								
verhoogd	3%	2%	5%	8%	6%	3%	0%	4%
verlaagd	20%	26%	20%	16%	25%	20%	0%	21%
gelijk gebleven	33%	25%	31%	30%	27%	23%	0%	28%
niet van toepassing	31%	36%	34%	39%	30%	42%	0%	35%
weet niet	13%	11%	10%	7%	12%	12%	0%	11%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Andere kosten zoals vergoedingen en provisies								
verhoogd	22%	22%	20%	27%	35%	17%	0%	22%
verlaagd	2%	3%	3%	4%	12%	1%	0%	3%
gelijk gebleven	42%	45%	47%	38%	34%	48%	0%	45%
niet van toepassing	22%	17%	17%	18%	7%	19%	0%	18%
weet niet	13%	13%	14%	12%	12%	15%	0%	13%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Beschikbare omvang van het krediet of kredietlijn								
vergroot	5%	4%	4%	12%	1%	5%	0%	5%
verkleind	9%	11%	8%	12%	18%	9%	0%	10%
gelijk gebleven	46%	38%	51%	40%	56%	47%	0%	46%
niet van toepassing	33%	38%	35%	34%	19%	33%	0%	33%
weet niet	8%	9%	3%	2%	6%	5%	0%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Beschikbare kredietlooptijd								
verkort	1%	2%	2%	3%	0%	3%	0%	2%
verlengd	1%	5%	2%	2%	1%	2%	0%	3%
gelijk gebleven	58%	47%	57%	63%	63%	54%	0%	56%
niet van toepassing	34%	39%	36%	32%	30%	33%	0%	35%
weet niet	6%	8%	3%	0%	6%	7%	0%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Eisen omtrent onderpand								
aangescherpt	5%	6%	1%	3%	11%	0%	0%	4%
versoepeld	2%	3%	2%	5%	0%	1%	0%	2%
gelijk gebleven	52%	42%	57%	61%	53%	61%	0%	54%
niet van toepassing	36%	41%	36%	31%	35%	32%	0%	35%
weet niet	5%	8%	4%	0%	1%	6%	0%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Eisen omtrent minimum aan solvabiliteit								
aangescherpt	1%	3%	1%	3%	11%	1%	0%	3%
versoepeld	0%	3%	0%	0%	0%	2%	0%	2%
gelijk gebleven	53%	46%	57%	65%	47%	60%	0%	55%
niet van toepassing	37%	40%	38%	32%	35%	31%	0%	35%
weet niet	8%	8%	4%	0%	6%	6%	0%	6%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures								
aangescherpt	7%	6%	3%	12%	17%	4%	0%	6%
versoepeld	0%	2%	1%	2%	0%	1%	0%	1%
gelijk gebleven	56%	53%	60%	60%	53%	62%	0%	59%
niet van toepassing	30%	29%	31%	26%	29%	27%	0%	28%
weet niet	8%	10%	4%	0%	1%	6%	0%	6%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia